

Journal of Analytic Divinity
International Refereed Journal
Cilt/Vol: 2, Sayı/Issue: 1, 2018, ss/pp. 82-115
ISSN:2602-3792
ANKARA-TURKEY.
This article was checked by iThenticate.

Analytic Divinity Center
www.andcenter.org

GRUP AİDİYETİNİN TİPİK ÖZDEŞİMLERİ BAĞLAMINDA BAKARA SURESİNDE ‘YAHUDİ GRUP DAYANIŞMASI’

Ayşegül KİP*

ÖZET

Yahudiler, Tanrı'nın Hz.Musa ile yapmış olduğu ahitten dolayı kendilerini seçilmiş bir millet olarak görürler. Bu seçilmişlik inancı grup dayanışmasının temelini oluşturur. Bu algı; Yahudilerin her türlü baskı ve zorlama karşısında dini ve milli kimliklerini korumalarında etkili olmuş ve onları diğer milletlerden ayrı kılmıştır. Bakara Suresi'nin 47. ayeti bu seçilmişliği ifade etmektedir. *'Ey İsrâiloğulları! Size verdiğim nimetimi ve sizi âlemlere üstün kıldığımı hatırlayın.'* İsrâiloğulları'nın hangi açıdan seçilmiş olduklarını anlamak çok önemlidir. Yahudiler, bu üstünlüğü ırksal olarak anlamlandırsalar da İslami kaynaklara göre İsrâiloğulları'nın üstünlüğünün sebebi; onların kendi dönemlerinde küfür ve dalâlet içinde yaşayan milletlere karşı ilâhî dini benimsemeleri, Peygamberlerin atası kabul edilen Hz. İbrâhim'in soyundan gelmeleri ve içlerinden birçok peygamber çıkması sebebiyledir. Yahudilere, Allah'ın indirdiği dine ve bu dinin gereği olan hükümlere uymaları istendiğinde (Bakara, 2: 170)Yahudilerin kendi atalarının dinine bağlı kalacaklarını söylemeleri ise tipik bir grup aidiyetinin örneğidir. Çünkü kendisini bir gruba ait hisseden bireyin tutumları; grubun kurallarını, değerlerini ve inançlarını yansıtmaya eğilimi göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Yahudilik, Irk, Seçilmişlik, Grup Dayanışması

---

* AND Center Araştırmacı Yrd., Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, e-posta: aysegulkip94@gmail.com

JEWES AS A TYPICAL EXAMPLE FOR GROUP SOLIDARITY IN SURAT AL BAQARA IN THE QUR'AN

ABSTRACT

The Jews regard themselves as a chosen nation for the sake of God's doing with the Prophet Musa. This selection is the foundation of belief in group solidarity. It was influential in protecting the Jews' religious and national identity in the face of all kinds of oppression and coercion, and by this acceptance they were separated from other nations. Surah al-Baqara (verse 47) in the Holy Quran, refers to this being chosen:

“ O Children of Israel! Call to mind the (special) favour which I bestowed upon you, and that I preferred you to all other (for My Message). ” It is very important to understand that the fact that in which way the Israelites were chosen. Eventhough they (Jews) interpreted this favour as racial superiority over the other nations in the world, it is because that, according to Islamic texts, they adapted the divine religion against the nations who have lived in profanity and perversion in their own times, and Prophet Abraham, the fathers of other prophets who come from the same line with him came among them, also many other prophets came among among them. When they are asked to obey Jehuda's religion which Allah has sent down, and the provisions of this religion, (al-Baqara 2: 170) it is also an example of a typical group affiliation that they will adhere to the religion of their own ancestors. Because the attitudes of the individual in the sense of belonging to a group; they tend to reflect the group's rules, values and beliefs. Solidarity between individuals belonging to Judaism, which is both religious and racial, is strong because of the abundance of resources it feeds on.

Keywords: Judaism, Peoples, Chosenness, Group Solidarity

GİRİŞ

İslam; insanların, dünya ve ahirette mutluluğunu gaye edinir. Bu bağlamdainsanların sadece ibadetlerine değil, tüm beşeri yönlerine hitap etmeyi amaçlar ve insanların beşeri

ilişkilerini de belirli bir düzene koyar. Kur'an'ı Kerim, insanların ahlaki özelliklerine, toplum hayatına büyük önem verir ve birlik olarak, tefrikaya düşmeyerek ideal bir toplumun nasıl meydana geleceğini tarif eder (Bakara, 2: 148; Al-i İmran, 3: 103).

Kur'an'ı Kerim; toplumsal düzenin sağlanması amacıyla sosyal hayata önem vermiş, bu düzenin sağlanması için bazı kurallar belirlemiştir (Nahl, 16: 90). Allah, toplumsal yapı içerisinde bazı şeylerin yapılmasını, bazılarının ise terk edilmesini emretmiştir (Tazegün,2014).

Kur'an; özünde saf bir itaat, sevgi ve saygıdan gelen korkuyla, insanlar arasında gelişen toplumsal bir düzen sunmaktadır. Bu toplumsal düzeni sağlayan şey ise sosyal, hukuki, iktisadi ve siyasi bir çerçevedir. Yirmi üç yıllık nüzul süresince Kur'an; öncelikle insanların zihninde tevhid inancını pekiştirmek amacıyla ayetler sunarak zihinlerde Allah'ın varlığına ve birliğine olan inancın alt yapısını oluşturmuş; böylece teorik alt yapı oluşturulurken, pratik yaşamda da Medine döneminde ideal toplumun kuralları ortaya konulmuştur. Kur'an'ı Kerim; insanlar arasında ilişkileri düzenleyen, toplumsal ilişkilerin sağlıklı olabilmesi ve nihayetinde ideal toplumun oluşabilmesi için, önce bireyden başlamak üzere bütün toplumsal kesimlere ve insanlığa çağrılar yapmaktadır (Bakara, 2: 27, 280, 188, 215).

Kur'an'ı Kerim diğer bir yönüyle, bilimi yaratılıştaki detaylara ulaşmada bir yol olarak görür ve ayetlerde insanları düşünmeye/karşılaştırmaya ve dolayısıyla bilime teşvik eder (Al-i İmran, 3: 191). Kur'an'ı Kerim'de geçen birçok ayette Allah; insanlardan akıllarını kullanmalarını, düşüncelerini, araştırıp incelemelerini istemiş (Mümin, 40: 58; Bakara, 2: 44; Alak, 96: 1; Enfal,8: 22; Yunus,10: 100),ilk emri ise "Oku!" olmuştur. Bilim ise evren ve evrenin içerisindeki tüm varlıkları metodik ve sistematik incelemenin yoludur.

Kırca'ya göre; "Kainatın yaratılışı, rüzgarların yağmurun öncüsü oluşu, güneş ve ay ışıkları ve yörüngeleri, kainattaki denge, evrenin genişlemesi gibi kozmolojik; hava basıncı, eşyanın çift oluşu gibi fiziki; suyun hayat kaynağı oluşu, rüzgarın aşılavıcı rolü ve soya çekim gibi biyolojik; döllenme, ceninin merhaleleri, çocuğun cinsiyeti ve kürtaç gibi jinekolojik; koruyucu hekimlik, hijyen ve beslenme gibi tıbbi bilgilerin araç değer olarak Kur'an'da yer aldığı açıkça görülmektedir" (Kırca, 2012: 17).

Kur'an -Bilim ilişkisine, Taslaman şöyle bir örnek sunmuştur; "Enbiya Suresi'nin 30. ayetinde, "her şeyin bitişik

iken ayrıldığı” söylenerek, Big Bang teorisiyle ortaya konan evren modeline işaret edilmektedir. Felsefe ve bilimin en temel ilgi alanlarından biri olan bu konuyla ilgili, Kur’ân’dan önceki hiçbir kaynakta, böylesine açık bir açıklamaya rastlanamaz. Bu kadar önemli bir konuda, böylesine açık bir işaretin; rastgele bir söylemeyle, bir tesadüfle veya Hz. Muhammed’in “şahsi kabiliyeti” ile olduğunu söylemek hiç de akılcı değildir. Üstelik bu ayetin hikmeti, Kur’ân’ın vahyinden ancak 1300’den fazla sene sonra anlaşılmıştır” (Taslaman,2011:8).

Kur’ân; insanlara bazı bilimsel konularla ilgili veriler sunmaktadır (Enbiya, 21: 32; İnsan, 76: 1-2; Secde, 32: 8; Kıyamet,75:36-39). Evrenin yaratılışı, insanın doğumu, atmosferin yapısı gibi konular Kur’ân’ın ele aldığı bilimsel konulardan bazılarıdır. Kur’ân’ın bilimsel konularda da veriler sunması, her yönüyle tamamlanmış ve insanlar için inmiş bir kitap olduğunu farklı bir yönüyle bize göstermektedir.

Kur’ân’ın hitap ettiği kesim insanlardır. Kur’ân; insanın, hem kendi dünyasında hem de toplumda yaratıcısıyla, kendi nefsiyle ve içinde bulunduğu toplumla olan ilişkisini düzenlemenin gerekliliğine inanır. Bu bakımdan incelendiğinde, Kur’ân’da sosyolojiyi ilgilendiren ayetler bulunabilir. Nitekim Kur’ân’ı Kerim’de; insan-insan ilişkisi ve insan-Allah ilişkisine değinen birçok ayet vardır (Nisa, 4: 36; Bakara, 2: 188). Kur’ân’ı Kerim, dünya hayatına ve insanlığın tamamına hitap ederek toplumun düzenini sağlamayı amaçlar. Sosyolojide; toplumsal olay ve olguları açıklamaya çalışır ve daha sonra mekândan ve zamandan uzaklaşarak ortak bir ilke, genel bir tip çıkarma amacındadır.

Bayyigit’e göre; “Sosyoloji, bir toplumu anlama aracı olduğuna göre, o toplumu sağlıklı anlamamanın bir yönünde toplumsal referanslarını, toplumsal hayatın temel dinamiklerini anlamaktan/bilmekten geçmektedir. O halde Kur’ân’ı anlamaya/açıklamaya ve buradan hareketle İslam toplumlarının ve sorunlarının anlaşılması/çözülmesi ve bilgi üretimi için Kur’ân’ı esas alan bir sosyolojinin geliştirilmesi artık bir zorunluluk haline gelmiştir” (Bayyigit,2003: 24).

Kur’ân’ı Kerim’de sosyolojinin incelediği konulara ilişkin işaretler de yer almaktadır. Örneğin; Kur’ân’da insanın sosyal yapısından (Bakara, 2: 213; Yunus, 10: 19;İsra, 17: 83; Ta-Ha, 20: 123; Hucurat, 49:13; Mearic, 70:19; Fecr, 89:15), milletler ve kabileler arasındaki ilişki ve farklılıklardan (Bakara,2:213,251; Nisa, 4:17,84; Enfal, 8:15,61-68; Hac, 22:39; Hucurat 49:9), aile düzeninden (Ankebut, 29:8; Lokman, 31:14; Araf, 46:15) bahsedilmiştir ki, bu ve bunun gibi konular sosyolojinin ele aldığı meselelerdir.

Kur'ân-ı Kerim; insanın amelî, ahlâkî ve pratik hayatını düzenleyen kurallara kaynaklık etmektedir ve o insanın fikrî çabalarına ilham veren bir bilgi kaynağıdır. İnsan bu sayede doğal ve sosyal muhitini şekillendirerek, kendi hayatında ve toplumda değişiklikler yapmaktadır (Gölcük,2000:172). Dolayısıyla Kur'ân-ı Kerim, sosyoloji biliminin kullanacağı zengin bir içeriğe sahiptir ve bu sayede sosyolojiye özgün bir bakış açısı sunabilir.

Akpınar'a göre; insanlar, bunalım, stres ve buhrandan kurtulmak istiyorsa; Kur'ân'ın ruh sağlığını düzenleyen esaslarına başvurmalıdır. Güçlü ve dinamik bir aileye sahip olmak ve düzenli bir toplumda yaşamak istiyorsa; Kur'ân'ın herkes için belirlediği hak ve görevleri yerine getirmelidir. Terörden kurtulma konusunda samimiye; barışı esas alan Kur'ân prensiplerine sarılmalıdır. Yalan, sahtekârlık, güvensizlik, tembellik gibi ahlâkî bozulmalardan şikâyetçiye; Kur'ân'ın doğruluk, dürüstlük, güven, çalışkanlık ve üretkenlik gibi evrensel ahlak yasalarına yönelmelidir. Kötülerden ve kötülüklerden kurtulmak istiyorsa; Kur'ân'ın amaçladığı, herkese karşı iyi ve herkese faydalı olan insan tipini yetiştirmek zorundadır. Sosyal, siyasal ve ekonomik alanlardaki adaletsizliklerden şikâyetçi ise; Kur'ân'ın her alan için ısrarla önerdiği ölçülü, adaletli ve dengeli olma prensibini hayatına uygulamalı ve buna işlerlik kazandırmalıdır. Bozulan çevre dengesi ve çevre kirliliğinden kurtulmak istiyorsa; evreni Allah'ın emaneti olarak değerlendiren Kur'an ayetlerine kulak vermelidir. Fiziksel hastalıklardan kurtulmak ve hatta onlara hiç yakalanmamak istiyorsa; Kur'ân'ın öngördüğü temizlik başta olmak üzere, sağlığa zararlı yiyecek, içecek ve davranışlarla ilgili hükümlerin gereğini yapmalıdır. Tarih boyunca insanların içerisine düştükleri sapıklık ve yanlışlara tekrar düşmek istemiyorsa; Kur'ân kıssalarını ve peygamberlerin tevhid mücadelelerini ibretle ve dikkatle okumalıdır (Akpınar,2002:124-125).Sekülerleşen dünyanda insanın yaşadığı bu çıkmazlara Kur'an'ın sunmuş olduğu çözümler dikkat çekicidir.

Bu çalışmada, sosyolojik olarak grup aidiyetinin tipik özdeşimleri, Bakara Suresi kapsamında ele alınmaya çalışılacaktır. Bu çalışmanın amacı, sadece sosyolojinin penceresinden Kur'an'a bakmak değil; aynı zamanda Kuran'ın içinden, onun bakış açısından toplumu anlamaya çalışmaktır.

Bu çalışma yapılırken, tarihsel dokümantasyon ve nitel yöntem kullanılmıştır. Kavramın¹ sosyolojik boyutunu anlamak için; sosyoloji kitapları ve sosyoloji kavram sözlüklerinden yardım alınmıştır. Aynı zamanda konunun Kur'an'ı boyutuna bakarken; Kur'an-ı Kerim meali² ve meselenin anlaşılamayacağına düşünülüyor yerlerde ise değişik tefsirlere³ bakılmıştır.

Grup ve Grup Aidiyeti

Grup

Grup, insanın en temel ihtiyaçlarını karşılamasıyla birlikte kişinin, içerisinde yaşadığı toplumsal yapıya daha fazla ve farklı açılardan bağlanması bakımından çok geniş bir işleve sahiptir. İnsanlar, toplum içerisinde aslında en basitinden en karmaşık yapıya kadar çeşitli gruplar içerisinde yer alırlar. Bu, toplum içinde yaşayan bir insanın kaçınılmaz durumudur.

Grup ifadesinin sözlükteki karşılığı; bir yerde bulunan veya aralarında herhangi bir şekilde ilgi ve benzerlik olan kişiler ve nesnelere topluluğu, menfaat ve görüş birliği olarak karşımıza çıkmaktadır (Doğan,2009). Grup, ortak sosyal hedefleri olan, sosyal normlar, ilgiler ve değerlere göre karşılıklı roller oynayan sosyal kişilerin tanınabilir, yapılaşmış, sürekli birlikteliğidir. Her toplum, toplum içerisindeki grupların bir bileşimidir (Çelebi,2006: 63).

Grup, bir veya daha fazla ortak özelliği olan, bazı ortak gereksinimlerini veya beklentilerini karşılamak veya tamamlamak için bir araya gelen, bir varlık veya ünite olduklarının farkında olan, bazı kurallarla birbirine karşılıklı olarak bağımlı bulunan ve bu kurallar çerçevesinde birbiriyle dolaylı veya dolaysız etkileşimde bulunan bir ünite'dir (Alkan, 2009: 22). İnsan sosyal bir varlıktır ve bu durum; bireyin fertlerle, gruplarla ve gruplarında gruplarla etkileşimini mecburi kılar.

Sosyal psikoloji ve sosyolojide grup kavramı farklı şekillerde tanımlanmıştır. Bu tanımlara genel olarak bakıldığında, bir kalabalığın grup olarak adlandırılması için ortak amaçlarının, ortak normlarının olması ve kendilerini diğer insanlardan farklı olarak bir grup aidiyeti hissetmeleri gerekmektedir. Yine bir kalabalığın grup olarak adlandırılabilmesi için, ortak bir geçmiş, mekân, ilgi ve norm gerekmektedir.

¹ Grup Aidiyeti

² Elmalılı Hamdi Yazır, 'Kuran-ı Kerim ve Yüce Meali TDV ,Kuran-ı Kerim Meali'

³ Elmalılı Hamdi Yazır, 'Hak Dini Kuran Dili' Seyyid Kutup, 'Fizilalil Kur'an' Et-Taberi, Taberi Tefsiri

Akyüz'e göre, "Grup, Ortak sosyal hedefleri izleyen, sosyal normlar, ilgiler ve değerlere göre karşılıklı roller oynayan sosyal aktörlerin; tanınabilir, yapılaşmış ve sürekli birlikteliğidir"(Akyüz,2015:467). Bu tanım grup ifadesinin sosyolojideki karşılığıdır.

Sosyolojik bir kavram olarak grup ifadesinin sözlükteki tanımında; resmi veya gayri resmi üyelik ölçütleriyle tanımlanan, görece istikrarlı karşılıklı ilişkiler modeliyle birlik olma duygusunu paylaşan veya kendilerini birbirine bağlı hisseden çok sayıdaki kişilerin oluşturduğu bir küme olarak ifade edilmiştir (Kömürcü, vd.1999:285). İbn-i Haldun'a göre, insan cinsinin toplu olarak yaşaması, Allah'ın iradesinin gerçekleşmesidir. Çünkü O'na halife olan bu varlık, alemima'rnur kılacaktır ve bunun için de toplu olarak yaşamak durumundadır (Sezen,1994: 54).

Bu kavramsal tanımlamalardan sonra; insanlar neden çeşitli gruplara girer? Bir grubun üyesi olmak insana ne kazandırır? Gibi sorular akıllara gelebilecektir.

Bir gruba katılmak, bireyin psikolojik ve sosyal gereksinimlerinin önemli bir kısmını karşılmasına yardım eder. Örneğin; bireyin bir yere ait olduğunu bilmesi veya başkalarından ilgi görmesi gibi. Gruplara katılarak, yalnız başımıza altından kalkamayacağımız işlerin hakkından gelebiliriz. Ayrıca, grupların birer üyesi olarak, üye olmayan kişilerin edinemeyeceği bilgilere de kavuşmuş oluruz. Gruplar aynı zamanda kendimizi güvende hissetmemize yardımcı olur ve grup üyeliği, olumlu bir sosyal kimlik edinmemizi sağlar (Kağıtçıbaşı ve Cemalcılar,2016:273).

Grup Aidiyeti

Aidiyet duygusu, bireyin sosyalleşme sürecinde çoğu zaman bireyin baskın ihtiyaçlarından birisidir. İnsan sosyal bir varlıktır ve sosyal varlık olmasının bir sonucu olarak bir gruba ait hissetme, sevme ve sevmeye ihtiyaç duyar. Bu ihtiyaç onu bir gruba ait olma ve bu aidiyeti hissetme sonucuna götürür. Bireyi bir gruba ait olma ihtiyacına sürükleyen birçok sebep vardır.

Bunların başında ise, bireyin herhangi bir gruba veya topluluğa bağlı olduğunda yaşamının ne kadar kolaylaşacağı ve mutlu olacağına bağlı olmadığında, zorlu ve eziyet dolu bir yaşam sürecinin bilincinde olması gelir.

Sözcük anlamı; ilişkinlik, mensubiyet, ait olma hali olan aidiyet; esas olarak bir bütünleşme ve etkileşimdir. Kişinin kendisini ait hissettiği sosyal çevreyle(etnik kimlik, herhangi bir grup, aile, vatan, din vb.) bütünleşme çabasıdır. Sonuç olarak Alptekin'e göre, ait olma duygusu, gönüllülük zemininde yükselen güven ihtiyacını karşılamaya yönelik bir güç ortaklığında, ait olan ve ait olunan arasındaki karşılıklı sorumluluk almayı harekete geçiren bir duygudur (Alptekin,2011: 24).

Diğer taraftan sosyal psikoloji alanında, Hümanistik Psikoloji akımının öncüsü olan Abraham Maslow'un 'İhtiyaçlar Kuramı'na göre insan, hiyerarşik bir yapıda olan ve birbirine sıkıca kenetlenmiş halde bulunan ihtiyaçlardan oluşan bir bütündür. Grup aidiyetinin oluşmasındaki temel etkenlere bakıldığında bu etkenler; kişinin bireysel temel ihtiyaçlarını gidermesi, kendini güvende hissetmesi ve bir gruba ait olma isteğidir. Maslow'un oluşturduğu piramide bakıldığında ise bireyin ihtiyaç duyduğu bu gereksinimler; fizyolojik-bedensel ihtiyaçların karşılanması, kendini güvende hissetme aşamasından sonra bir gruba ait olma, sevmeye ve sevilme ihtiyacı olarak kendini göstermektedir. Maslow'a göre aidiyet, bireyin toplumun diğer fertleri tarafından, kabul edilme, tanınma, değer verilme ihtiyacıdır. Bir birey için bu hiyerarşik yapı içerisindeki tüm ihtiyaçlar belirli bir davranışın ortaya çıkabilmesi için ön koşuldur.(Güngör, 2016a)

Sevilme, saygı duyulma, fark edilme ve bağlı olma; bireyin psikolojik sağlığı için önemli iken, aidiyetin yokluğu; reddedilme, soyutlanma ve yabancılaşma duygularını artırarak, bireyin ruh sağlığını olumsuz etkilemekte, bireyin davranış ve uyum sorunları yaşamasına neden olmaktadır (Duru, 2007: 88).

Sonuç olarak, TDK'da grup kelimesi '*ortak özellikleri olan varlıklar, nesnelere bütünü*' olarak ifade edilirken sosyal psikoloji ve sosyolojide ise, bir kalabalığın 'grup' özelliğini taşıyabilmesi için; ortak amaçlar, normlar, kendilerini bir grup olarak hissetmeleri gibi koşullar öne sürülmüştür.

Aidiyet kavramının sözlük anlamı; ait olma, mensubiyet olarak karşımıza çıkarken, sosyal psikoloji ve sosyoloji bu kavrama çok daha fazla anlam yükler. Kişinin herhangi bir ihtiyacını karşılamada yaşadığı yoksunluk onun bir gruba ait olma istediğini ortaya çıkarır. Neticede insan sosyal bir varlıktır ve onun bu yapısı bir gruba ait olma, sevmeye, sevilme ve sahiplenilme hissini beraberinde getirir.

Grup Aidiyeti Üzerine Yapılan Tartışmalar

Grup ve grup aidiyeti kavramı üzerine yapılan tartışmalara değinerek, bu kavramın menfi-müsbet yönlerini, birey üzerindeki normatif etkilerini görmek faydalı olacaktır. Genel olarak bakıldığında insanların bir grup ile birlikte yaşaması ve kendilerini herhangi bir gruba ait hissetmesi, sosyal bir varlık olmalarının kaçınılmaz sonucudur. Fakat bireyin kendisini bir gruba ait hissetme ihtiyacının veya bir gruba mensup olmasının menfi-müspet yönü nedir?

Grupların bireyler üzerinde oluşturduğu etkiler, onlara benlikleriyle alakalı sorulan sorularda ortaya çıkar. Bireye sen kimsin? Sorusu sorulduğunda; 'Ben müslümanım', 'Ben Çerkesim', 'Ben Türküm' vb. şeklinde cevaplar verir. Bireyin bu şekilde, kendisini bir yere ait hissederek verdiği cevapların sebebi ise hissetmiş olduğu aidiyet duygusudur. Birey, kendisini ait hissettiği grupta yer alan kişilere, farklı gruplardaki kişilere nazaran daha fazla yakınlık hisseder ve dâhil olduğu gruptaki kişilere karşı daha fazla olumlu duygu, düşünce besler. Gruptaki kişilere daha fazla güvenir, grup üyelerini daha saf ve temiz bulur. İnsanların fitri olarak kendisinden olanlara ilgi duyması ve yakınlık hissetmesi milliyetçilik olarak değerlendirilirse, milliyetçilik de bu durumun bir yansıması olarak kabul edilebilir. Bireyin bir gruba mensup olması ve aidiyet hissetmesinin sonucu olarak birey, kendi grubuyla daha fazla etkileşim haline girer ve diğer insanlarla fazla bir ilişkisinin olmayacağını düşünerek dış dünyayla iletişimini daha sınırlı tutar. Bunun bir sonucu olarak diğer gruplarda yer alan bireylerle rekabet içerisine girer. Artık kişi tek bir varlık olmaktan uzaklaşarak, dâhil olduğu grubun bir parçası haline gelir. Bununla birlikte, kişinin aidiyet beslediği grubun birey üzerinde menfi ve müsbet etkileri ortaya çıkmaya başlar (Kağıtçıbaşı ve Cemalcılar, 2016: 263)

Bireylerin bir gruba dâhil olmadıklarında gösterdikleri davranışlarla, gruba dâhil olduklarında gösterdikleri davranışlar aynı değildir. Bireysel hayatlarında alamayacakları riskleri, gruba dâhil olduklarında almaya başlarlar. Bunun sebebi; grup içerisinde takdir edilme isteği, grup olarak sorumluluğun altından kalkılabilirlik inancı (gruba olan inanç, güven) olabilir. Gruplar, gruba mensup olan bireylerin tutumlarının değişiminde de oldukça etkilidir. Eğer bireyin tutumu grup normuna uygunsaydı, bireyde bu tutum daha fazla pekişir, eğer grup normuna uygun değilse bireyin bu tutumu karşısında grup engelleyici bir rol üstlenir. Genel olarak gruplar, bireylerin sosyal, psikolojik ve

fizyolojik ihtiyaçlarını karşılar ve bireyin doyuma ulaşmasında yardımcı olur.

Benliğimizi bir grupta ilişkilendirdiğimizde, grubun başarılarından, kendimize pay çıkarırız. Bu durum bireysel olarak grubun başarısına katkıda bulunmasak bile böyledir. Böylece, aidiyet duyduğumuz grubun başarısı benlik saygımızı yükseltir ve bu özgüven tek başımıza elde edebileceğimiz özgüvenden çok fazladır (Kağıtçıbaşı, 2016: 267). Ayrıca bireyin bir grubun mensubu olması ve o gruba aidiyet hissetmesi, sosyal durumları daha anlamlı hale getirmesinde, tek başına içinden çıkamadığı durumları daha açık, anlaşılır görmesi bakımından bireyde olumlu bir etki uyandıracaktır.

İnsanlar, her an bir takım gruplar içerisinde yaşarlar ve farkına varmasalar da yeni gruplar oluşturma eğilimindedirler. Sosyal hayatta toplum büyük bir sosyal gruptur ve onun içerisinde başka birçok alt gruplar yer almaktadır. Örneğin, aile, ırk, köy, şehir, dernek gibi topluluklar bireyin mensup olduğu gruplardır.(Sezen, 2004: 107) Birey bu grupların bazılarında dünyaya geldikten hemen sonra ait olurken, bazılarında kendi isteği doğrultusunda aidiyet kazanır.

Nitekim bir grubun üyesi olmak, ferden sosyalleşmesine katkıda bulunmaktadır. Sosyalleşme sayesinde toplumsal kültür yeni nesillere aktarılmaktadır. Bundan dolayı toplumsal düzen, geniş ölçüde sosyalleşme yoluyla var olur (Koştaş, 1987: 329).Güngör'e göre, bu aktarma ile fert, içinde bulunduğu toplum ve kültürün normlarını öğrenerek o toplum ve kültürde kendisine düşen sosyal rolleri yerine getirmesini sağlayacak bilgi, görgü, beceri ve alışkanlıklara sahip olur (Güngör,2007:174).

Gruplar, bireylere kendi kazanımlarının yanında yeni özellikler de vermektedir. Burada kast edilen; bireyin çalışarak edindikleri kimlik özelliklerinin yanında, bazı durumlarda onlardan da önemli olacak şekilde, yeni kimlik özellikleri kazandırmasıdır. Örneğin, köyde yaşayan genç her hangi bir gruba üyeliğini sağlayarak yeni bir konum kazanabilir. Dokuz kardeşten bir tanesi ve zaman zaman yakın çevresinin bile adını hatırlamakta güçlük çektiği bireygrup üyeliği ile daha prestijli bir konuma gelebilmektedir. Yeni konumu kazanım olarak gören birey, o kazanımı kaybetmemek için o kazanımın kaynağı olarak gördüğü grupsal üyeliği hayatının en ayrıcalıklı köşesine koymakta ve onu muhafaza etmek için her şeyi göze alabilmektedir. Bireyin üyesi olduğu grup, kendi 'normal'ini tanımlar ve bazen bu bireyin kendi 'normal'leriyle çelişir. Bu durum bireyin bireysel kimliğini gün geçtikçe eritir ve grupsal kimlik, bireyin hayatının her aşamasında daha baskın hale

gelmeye başlar. Bu aşamadan sonra grupsal kimlik, bireysel kimliği tamamen yok etmektedir (Cinoğlu, 2013: 10). Artık, bireyin kimliği 'ben' değil, 'biz' dir.

Grup, belirli koşullarda, üyelerinin performansını önemli ölçüde azaltabilir veya çoğaltabilir. Bunu da, üyelerin duyguları ve fiziksel durumlarını etkileyerek gerçekleştirir. Örneğin; bir sanatçıyı izleyenler kolektif bir heyecan yaşayabilirler ve bu kolektif heyecan duygusal tepkilere de dönüşebilir. Bu ise bireysel niteliklerin kaybedilmesi anlamına gelmektedir (Silah,2005: 187).

Grup düşüncesi ile ilgili ilk çalışmaları yapan Irving Janis, *Victims of Groupthink* kitabında genel olarak grup düşüncesiyle alakalı bir takım çalışmalarda bulunmuştur. Janis'e göre, grubun bir parçası haline gelen birey ve grubun diğer üyeleri, kendi gruplarının karar verme erkinin güçlü ve sorgulanamaz olduğuna inanırlar, dışarıdan gelen eleştirilere ve uyarılara kulak asmaz ve grubun verdiği kararlara sonsuz güven duyarlar. Kendi aldıkları kararların doğru olduğuna dair açıklamalar ve bahaneler bularak diğer gruptaki kişilere karşı kalıp yargılarda bulunurlar (Janis'den aktaran Kağıtçıbaşı ve Cemalçılar, 2016: 311). Bunun sonucunda grupta 'aynılığa' doğru bir gidiş oluşur, bireyde kimliksizleşme meydana gelir ve sonuç olarak kendi başına mükemmel bir varlık olan insan, tek tipleşir. Örneğin normal bireysel hayatında hiç kimseye zarar vermeyecek olan bir kişi, aidiyet hissettiği ve neticede parçası olduğu grubun ondan beklentileri sonucu saldırgan bir hal alabilir. Nitekim kavgacı yapıda olmayan birisi, ait olduğu grupla birlikte hareket ederek şiddet içerikli davranışlarda bulunabilir, kişinin bir grupta yer alması, yalnızken yapmayacağı şeyleri yapmasına sebebiyet verebilir. Bu noktada kişi bireyselliğini yitirir.

Gergin bir grup içerisinde yer alan birey, grubun içerisinde grubun bir üyesi olarak davranır ve grubun üyesi olması, gruba uyum sağlamasını gerektirir. Birey, uymak istese de istemese de grubun bir parçası olduktan sonra, gruba uyması konusunda baskı yapılır. Artık birey bireyleme geçmeden önce, şu veya bu şeyleri dikkate alacak, çıkarları açısından düşünecek kişi değildir. Grupta sağlanan uyum, daha öne çıkan üyelerin keskin zekâlarını geri çekip diğer kişilerin zekâlarını yükselterek, bireyin duygularına, düşünce ve davranışlarına nüfuz edebilir ve tüm bu değişiklikler grup üyelerini aynı düzeye çekip, farklılaşmayı en az seviyeye indirerek ve sonucunda da 'biz' duygusunu oluşturma olarak açıklanabilir. Bu ise, bireyin yalnız başınayken sahip olduğu entelektüel seviyenin, grup içerisindeyken daha düşük

nitelikte olmasına neden olmaktadır. Bireyin, içinde bulunduğu grubun etkisinde kalarak ortaya çıkan deneyim ve davranışlardaki farklılıklar üzerinde çeşitli deneyler yapılmaktadır. Bu deneyler arasında Moede ve Allport'un deneyleri ise klasikleşmiştir. Grupların; bireylerin düşünceleri üzerindeki etkisini araştırmak için, bireylerin beş dakikalık süreler içerisinde, felsefi bir metni okuyup kısaca tartışmalarını; grup içinde ve yalnız iki farklı ortamda yazmasını istenilmiştir. Sonuç ise bireylerin 'üçte ikisinin en iyi tartışmaları grupla çalışırken değil, yalnız çalıştıkları sırada ortaya koyduklarını' göstermiştir. Bu verisel gerçeklerden Allport *entelektüel* veya *bireye özgü üstü kapalı düşünce* şeklindeki tepkilerin grup durumunda kolaylaştırılmadığını, tersine zarar gördüğü sonucunu çıkarmıştır (Şerif,1985: 66-67).Bu ve bunun gibi deneyler; grupların, bireyleri entelektüel ve fiziksel değişimlere uğrattığını ve bireyin grup içerisinde, bireysel hayatındaki kişiliğinden uzaklaştığını da göstermektedir.

Grup Dayanışması

Bir grubun meydana gelmesi için olması gereken bazı unsurlar vardır. Bunların var olması durumunda grubun devamlılığı sağlanabilir. Bunlar; grup üyelerinin ortak geçmişi, ortak olarak paylaştıkları mekân, ortak ilgiler gibi karşılıklı ilişkiler ile var olan şeylerdir. Bunlar grup üyelerinin iletişimini ve birbirleriyle olan etkileşimini sağlamaktadır.

Kavramsal olarak bakıldığında grup dayanışması; grup üyelerinin, bilinçli olarak aynı amaç doğrultusunda birlikte hareket etmesi, birbirine bağlılıkları, üyelerin kendi aralarında birbirini destekleme ve ihsanda bulunmasıdır. Örneğin; bir grup üyelerinin birbirine olan sevgileri, muhabbetleri, grup üyelerinden beklemedikleri maddi-manevi kazançlar arttıkça ve kendilerini gruba daha bağlı ve yakın hissettikçe, grup içerisinde olan dayanışma ve üyelerin gruba uyma eğilimleri de genel olarak artmaktadır (Seyyar,2004).

Grup üyelerinin birbirine olan bağlılığı ve bireyin diğer üyeler tarafından reddedilme korkusu grup içerisinde uyma eğilimini etkileyen faktörlerdendir. Grup dayanışmasının psikolojik göstergesi 'biz' anlayışının yerleşmiş olmasıdır. Grup içi bağlılığın ve dayanışmanın oluşmasında; grup üyelerinin birlikte geçirdikleri zamanın çokluğu, gruba kabul edilme sürecinde yaşadıkları güçlükler (gruba girme aşamasında yaşadıkları güçlükler ve olumsuz deneyimleri aşan grup üyeleri, daha sonra bu güçlükleri göze almalarını, gruba olan sevgileriyle ve bağlılıklarıyla bağdaştırırlar) grubun büyüklüğü, grup dışından gelen tehditler (bu tehditler grup üyeleri arasındaki dayanışmayı,

birlik duygusunu güçlendirir) ve grubun önceki başarıları etkilidir.

Bir grubun en temel özelliği, üyeleri arasında bir dayanışma duygusunu, birlikteliği oluşturmaktır. Bu birliktelik grup üyeleri arasında sıkı bir bağ kurarak, davranış birliğine ulaşmalarını ve birbirine karşılıklı olarak destek olmalarını ve böylece kendi kendilerine yeterli gelme düşüncesini oluşturmaktadır. Grup içerisindeki dayanışma, genellikle grubun birlikteliğini güçlendirir, birlikteliği güçlenen grup üyelerinin iletişimi, birbirlerine olan benzerlikleri ve birbirine olan yakınlığı fazlalaştırır (Hogg, Vaughan, 2005; 31-32).

Kur'ân'da Grup Kavramı ve Yahudi Grup Dayanışması

Sosyolojik ve psikolojik açıdan grup kavramına bakıldıktan sonra, bu kısımda; Kuran'ın penceresinden toplumu anlamak amacıyla, Kur'ân'da grup kavramı ve bu kavramın ele alınış biçimine bakılmaya ve sosyolojik olarak grup aidiyetinin tipik özdeşimlerini, Bakara Suresi kapsamında ele alınmaya çalışılacaktır.

Kur'ân'da Grup Kavramı

Sosyal grup denildiğinde, sosyolojide bahsedilen tabii ve idealist gruplar akla gelmektedir. Kur'ân'da geçen sosyal grup ifade eden kavramlara bakıldığında ise, her iki topluluğa yer ve önem vermiş, ikisinden de bahsetmiş, fakat insanları idealist gruplara yönlendirmiştir. Kur'ân'da yer alan ayetlere bakıldığında onların daha çok insanları olandan olması gerekene, yani var olan toplum tasavvurundan ideal topluma kılavuzladığı görülecektir. Kur'ân'da yer alan sosyal gruplar çok çeşitlidir. Kur'ân'da aynı kan grubuna, inanç grubuna, faaliyet dalına, geçici veya sürekli sosyal yapıları ifade etmek amacıyla sosyal gruplardan bahsedilmektedir (Sezen, 2004: 90). Nitekim Hucurat, 49: 13'de geçen *kabile*, Nahl, 16: 84'de geçen *ümme*, Bakara, 2: 120'de geçen *millet* kavramları buna örnektir. Kur'an'da *ümme*, *millet*, *kabile* kavramlarının yanı sıra sosyal grubu ifade eden birçok kavram vardır. Bu bağlamda *Şa'b*, *kavm*, *ehl*, *kabile*, *aşiret*, *ümme*, *nefer*, *ehl-i kitap*, *şia*, *raht*, *şube*, *kabil*, *fevc*, *fırka*, *zümre*, *ashab*, *münafık*, *fasık* sosyal grup olarak sayılabilir.

Örneğin, Hucurat, 49: 11'de, geçen *kavim* kelimesi bir topluluğu ifade etmektedir. Sosyolojik olarak halk topluluğu anlamına gelebilen *kavim* sözcüğü, Kur'ân'da; *millet* ve *soy birliği*

(Kehf, 18: 90), bir peygambere mensup olan halk (örneğin, İbrahim ve Musa'nın kavmi gibi) anlamlarında kullanılmıştır. Biz bu kavramı aynı soya, millete mensup olanlar şeklinde de anlayabiliriz (Yaman, 2016: 18). Kur'an'ın, toplumun kabile ve şubelere ayrılmasının tanışmak için olduğunu özellikle vurguluyor olması (Hucurat, 49: 13), toplumun benzer yönlerinin olduğu gibi farklı yönlerinin de olduğunu göstermektedir (Durmuş, 2003: 18).

Bir başka örneği *ümme*t kavramı üzerinden de verebiliriz. Durmuş'a göre, *ümme*t teriminin geçtiği âyetlerde en çok kullanılan *Her ümme*tin bir süresi vardır (Araf, 7: 34) ifadesi sosyolojik bir durumu anlatmaktadır. Tarihî ve sosyolojik verilere göre, bir medeniyetin oluşması uzun bir zaman alır. Oluşan bu medeniyet kısa veya uzun bir süre varlığını koruduktan sonra bozulmaya başlar. Böylece hiçbir medeniyet ilk oluştuğu biçimiyle mevcudiyetini devam ettirememiştir. Mutlaka bir yeniliğe ve değişime ihtiyaç duymakta, bazen de yok olup silinmektedir. İşte *Her ümme*tin bir süresi vardır ibaresi *ümme*tin fertlerinin ölmesi anlamına gelebileceği gibi, sosyolojik bir çürümeyi de ifade edebilir. Buradan da anlaşılacağı üzere *ümme*t kavramı, belli bir maksat için bir araya gelmiş insanları ifade eder. Bu yönüyle *ümme*t kavramı Kur'an'da geçen sosyal gruplardan bir diğeridir (Durmuş, 2003: 22). Organizmacı anlayışın sistemli temsilcisi olan İbn Haldun'a göre, milletlerin /medeniyetlerin ömrü, insanların ömrüne benzer; doğar, gelişir, yaşlanır ve nihâyet vakti gelince tarih sahnesinden silinir gider (Haldun, 1982: 505-508) .

İnsan fitratı yalnız yaşamaya uygun değildir. Gerek biyolojik, fizyoloji gerekse sosyal ihtiyaçları için başka bireylere ihtiyacı vardır. Dolayısıyla birey toplum içinde yaşar ve içerisinde yaşadığı toplum ise genel itibarıyla sosyal bir grubu oluşturur. Kur'an-ı Kerim ise, statik yapıda olan insanlara gelmiştir ve onların bu hallerini daha dinamik bir yaşam pratiğine dönüştürmek üzere insanların sosyal gruplar içerisinde olma gerekliliğini de göz önünde bulundurmıştır. Bunun kanıtı ise '*Ey insanlar! Biz sizleri bir erkekle bir dişiden yarattık ve birbirinizi tanıyasınız diye milletler ve kabileler haline koyduk.*' ayetidir (Hucurat, 49: 13).

Bakara Suresi'nde Yahudiler

Bakara Suresinin; yaklaşık olarak 40 -150. ayetler arası Yahudilerle ilgilidir. Surenin 40-120. ayetlerinde; özellikle İsrailoğulları'na hidayet daveti yapılmış, üstün durumdayken düşmelerinin nedeni olarak, hidayetten sapmaları gösterilmiş, geçmiş ve bugünkü tutumları eleştirilmiştir. 121-141. ayetlerde Yahudiler, İbrahim Peygamber'e olduğu gibi, onun torunu ve takipçisi olan Hz. Muhammed'e de tabi olmaları konusunda

uyarılmıştır. Tıpkı kendi ataları olarak değer verdikleri ve bir peygamber olarak kabul ettikleri İbrahim peygamber gibi Hz. Muhammed'i de kabul etmeleri istenmiştir. Hz. İbrahim'in Kâbe'yi inşa edişinin hikâyesi, Kâbe, İslâm toplumunun kıblesi olacağı için anlatılmıştır.142-152.ayetlerde sanki liderliğin, daha önceden Yahudilerin yurtlarından çıkarılmalarına neden olan haddi aşmalarına karşı birçok kez uyarılan İsrailoğulları'ndan alınıp, müslümanlara verildiğini ifade edercesine, kiblenin Mescid-i Aksa'dan Kâbe'ye çevrildiği ilân edilmiştir.

Hz. Musa döneminde gerçekleşen bir olay surenin adını meydana getirmiştir. Zira altmış yedinci ayette, Hz. Musa kavmine bir inek kesmelerini söylediği zaman, bunu çok garipseyerek "Sen bizimle alay mı ediyorsun?" demişlerdi⁴.Tefsir kaynaklarının anlattığına göre; İsrailoğulları'ndan birisi zengin fakat çocuğu olmayan amcasını, malını elde etmek için öldürmüştü, sonrada cesedi bir başkasının evinin önüne bırakmıştı. Bununla da yetinmeyerek 'Amcamı öldürdüler', diye ortaya çıkınca, taraflar vuruşma noktasına gelmişti. İçlerinden birisi 'Ne diye birbirimizi öldüreceğiz. İşte Allah'ın peygamberi, ona başvuralım' dedi. Durumu Hz.Musa'ya aktardılar. Katil bulunamayınca, Allah onların bir sığır keserek, sığırın bir parçası ile ölüye vurmalarını emretti. İsrailoğulları, Hz. Musa'dan, hem katili nasıl bulabileceklerini öğrenmek istemişler, hem de katilin gerçekten ortaya çıkmasını samimi olarak istemediklerinden, kesecekleri sığırın niteliklerini sormuşlardı. Hz. Musa, sığırın niteliklerini açıkladıkça onlar daha geniş açıklamalar istemişler ve sonunda, vasıfları ayrıntılı olarak açıklanan sığırı güçlükle bulmuş ve çok pahalı bir bedelle satın alıp kesmek zorunda kalmışlar ve kestikleri sığırın bir parçasıyla ölüye vurmuşlar, ölü de dirilerek kendisini kimin öldürdüğünü haber vermiştir (Altuntaş, Şahin, 2008: 12). Surenin 67-73.ayetleri arası sureye ismini veren olayı anlatmaktadır.

Bakara Suresi'nde Yahudilerle alakalı genel olarak; Allah'ın geçmişte onlara vermiş olduğu nimetlerden, onları âlemlere üstün kılmasından, kendilerini seçilmiş bir ırk ve millet olarak görmelerinden, içlerinden çok azı haricinde genel olarak Rablerine verdikleri sözleri tutmamaları (Bakara, 2: 83) ve sonucunda da günahlarından dolayı lanetlenmiş olmalarından, Allah'a iman etmekle birlikte, imanlarında samimiyetsiz bir tavır takınmışlarından, Allah'ın kendilerine verdiği nimetlerden ve

⁴ " Musa, kavmine: Allah bir sığır kesmenizi emrediyor, demişti de: Bizimle alay mı ediyorsun? demişlerdi. O da: Cahillerden olmaktan Allah'a sığınırım, demişti." (Bakara 2: 67)

mucizelerden bahsedilmektedir (Bakara, 2: 47- 60). Bunlara rağmen Yahudilerin büyük çoğunluğu Allah'a karşı isyan içeren sorgulayıcı ve pazarlıkçı bir tavır sergilemiştir (Bakara, 2: 55).Yahudilerin genel olarak sergilemiş oldukları tutum; onların Allah'a iman etmek istemediklerini ve emirlerine boyun eğmediklerini göstermektedir.

Yahudi Grup Dayanışması ve Seçilmişlik Algısı

Günay'a göre; gerçekte her din, bir toplumda ortaya çıkar ve yayılır. Sosyal hayatta dini, daima bir topluluk, cemaat, ümmet ya da bir grup şeklinde buluruz. Zaten dinin, inananları birbirine bağlayıcı ve birleştirici etkisiyle bir grup ya da topluluk haline getirdiği bilinen bir gerçekliktir (Günay, 2001: 238) Din, insanlardaki aidiyet duygusunu besleyen en etkili kurumdur. Durkheim; dinin, bireyin bağlı olduğu topluma olan aidiyetini güçlendirdiğini savunmaktadır. Durkheim'a göre, dinin toplumda dört temel işlevi vardır. Bunlardan birisi de dinin bireyler arasındaki bağlılığı ve dayanışmayı güçlendirmesidir. Dini bir grubun inananları/ bireyleri adeta birbirinin yerine geçebilir. Dini topluluklarda her insan, diğerleri neyse odur (Durkheim, 1923: 15-16). Bireyler arasında farklılaşma çok azdır.

Yahudi grup dayanışmasının bel kemiğini oluşturan seçilmişlik inancı, Yahudileri tarih boyunca daima diğer milletlerden ayrı kılmış ve bu inanç; Yahudi milletinin kendilerini, diğer milletlere göre daha üstün oldukları inancına⁵ götürmüştür. Tarihi geçmişinde birçok sürgün ve yıkım gören Yahudileri bu kadar güçlü ve bir arada tutan şey onların seçilmişlik inancıdır. Genel olarak bakıldığında Yahudiliğin iki temel üzerine kurulduğu görülmektedir. Bunlardan birincisi, Allah'ın birliği, ikincisi ise seçilmiş millet oluşlarıdır. Yahudilerin bu inancı, Yahudiliğin etnik bir din olmasını beraberinde getirmiş, sonuç olarak grup içerisinde birbirine bağlı ve başka milletlere ve dinlere kapalı bir yapı haline gelmesiyle sonuçlanmıştır.

Yahudiliğin iman esasları arasında seçilmişlik inancı yer almamaktadır. Fakat Yahudiler, kendilerinin Tanrı'nın seçilmiş kavmi olduğuna ve vaad edilmiş toprakların kendilerine ait olduğuna inanırlar. Bu seçilmişliğin nedeni ise, Tanrı'nın İbrani olan atalarına karşı duyduğu sevgidir (Tesniye,4: 37;7: 8;9: 5-

⁵"Ben, sizi milletlerden ayırt eden ilahınız Rabbim. Bana mukaddes olacaksınız.Çünkü ben Rab,mukaddesim ve benim olmanız için sizi kavimlerden ayırt ettim." (Levililer:20:24-26)

"Çünkü sen,Ey İsrail,ilahın Rabbe mukaddes bir kavimsin.İlahın Rab,yeryüzünde olan bütün kavimlerden kendine has kavim olmak üzere seni seçti.Rabbin sizi sevmesi ve seçmesi bütün kavimlerden daha çok olduğunuz için değildi.Çünkü bütün kavimlerden az idiniz.Fakat Rab sizi sevdiği ve atalarınıza ettiği andı tutmak istediği için Rab sizi kudretli elle çıkardı." (Tesniye:7:6-8)

7).Bu düşünce; Yahudilerin, atalarının dinlerine olan bağlılığını da güçlendirmektedir.⁶Yahudilerde inançtan daha çok nesebe dayalı olan birliktelik, Yahudi kimliğinde ve seçilmişlik inancında merkezi bir rol oynamıştır. Dolayısıyla Yahudiler, Tevrat'ta ataları olan Hz. İbrahim, Yakub ve İshak'ın atalarına tapmakla yükümlü tutulmuş (Tesniye 32: 9)ve Tanrı ile yapmış oldukları ahdi ihlal etmiş olsalar dahi, Tanrı'nın atalarına olan sevgisinden dolayı sonsuza kadar seçilmişlik özelliklerini kaybetmeyeceklerini düşünmüş ve bu vasıflarını korumuşlardır.

Öztürk'e göre; Ehl-i kitabın büyük bir bölümünü oluşturan İsrailoğulları (Yahudiler), Kur'an bünyesinde çok geniş yer tutmaktadır. İsrailoğulları'nın Kur'an bünyesinde çok büyük yer tutması, Allah'ın onlardan çok şey beklemesine rağmen ihanetler sergileyip nebileri öldürmek suretiyle gelecek nesillere ibret olmaları yüzündendir. İsrailoğulları'nın Kur'an'a göre, hem enbüyük zulme uğramak, hem de en büyük zulümleri yapmak gibi garip bir kaderin temsilcileri olmuşlardır. İsrailoğulları o güne kadar hiçbir insana nasip olmayan lütuf ve nimetlere muhatap olmuştur. Allah, onları verdiği nimetlerle bütün âlemlerin üstüne yüceltmıştır (Bakara, 2:40,47; Öztürk,1993: 58).

Kur'an'da Hz.Musa ve İsrailoğullarına, diğer geçmiş peygamber ve kavimlerin olaylarına nazaran daha fazla yer verilmiş ve birçok surede, Yahudilerle alakalı bilgiler verilmiştir. Bunun nedenleri arasında; Müslümanların gerek Mekke'de gerek Medine'de Yahudilerle ilişki halinde olmaları, son dinin muhatapları arasında yer almaları, Yahudilere kendi tarihlerinde meydana gelen sapmaları gösterme ve seçilmiş millet olma iddialarına cevap verme sayılabilir.

Kur'an-ı Kerim'de Yahudilerin grup dayanışmasını ve seçilmişlik algılarını ifade eden ayetlerin büyük bir çoğunluğunu Bakara Suresinde görmekteyiz.

Bakara Suresinin 47. ayetinin mealine bakacak olursak;

Ey İsrailoğulları, size verdiğim nimetimi ve sizi âlemlere üstün kıldığımı hatırlayın.

(Bakara, 2: 47)

⁶ "Onlara: 'Allah'ın indirdiğine uyun' denilince, 'Hayır, atalarımızı yapar bulduğumuz şeye uyarız' derler; ya ataları bir şey akledemeyen ve doğru olmayan kimseler idiyeler?" (Bakara 2: 170)

Yahudilikte din ve ırk iç içe girmiştir ve bunları birbirinden ayırmak zordur. Sina Dağı'nda Allah'ın Musa ile yaptığı ahit çerçevesinde Yahudiler kendilerini Allah nezdinde üstün kılınmış, "seçilmiş bir millet" olarak görürler. Bu seçilmişliğin belli şartlara bağlı olarak bir dönem vuku bulduğu Kur'ân-ı Kerim tarafından da bu ayetle desteklenmiştir. Bu noktada Yahudilerin hangi açıdan seçilmiş olduklarının anlaşılması önemlidir.

İsrailoğulları'nın 'cümle âleme üstün kılınması'ndan maksat, onların kendi dönemlerinde küfür ve dalâlet içinde yaşayan milletlere karşı ilâhî dini benimsemeleri, peygamberler atası olan Hz. İbrahim'in soyundan gelmeleri ve içlerinden birçok peygamber çıkması sebebiyle kazandıkları üstünlükleridir (Karaman vd, 2012: 119). Yazır'a göre; Kur'ân ayetlerine ve kıssalarına baktığımızda; Allah, İsrailoğulları'nın atası olan Hz. İbrahim'den başlayarak, onlara peygamberler göndermiş ve aralarında yaşadıkları putperest kavimlere karşı onları manen üstün kılmıştır. Firavun döneminde Mısır'da baskı ve zulüm görürlerken, onları Hz. Musa vesilesiyle kurtarmış, ardından Hz. Musa'ya Tevrat'ı indirmiş ve İsrailoğulları'nı bu kutsal kitapla doğru yola yöneltip şereflendirmiştir. Hz. Musa'dan sonra da İsrailoğulları'na pek çok peygamber gönderilmiştir. Bunlar, Allah'ın bu kavme olan lütuf ve nimetleridir. Elmalılı bu noktada İsrailoğulları'nın, İbrahim soyundan gelenler içinde belki de en mazlum oldukları bir anda kurtarılıp uzun süre nübüvvet ve imamete nail olmuş bir ümmet olarak üstün bir konuma getirildikleri gerçeğine dikkat çekmiştir (Yazır, 2016: 407).

Kur'ân-ı Kerim'e göre; Yahudiler yaptıkları ahide bağlı kalmamaları, ihanet içerisinde olmaları ve gönderilen nebileri öldürmeleri sebebiyle kendilerinden bu önderlik ve seçilmişlik özelliği alınmıştır (Bakara, 2: 87-88). Kur'ân'da İsrailoğulları'nın cümle âleme üstün kılınması ve nimetler verilmesi bu şekildeki ifadesi bu şekilde açıklanmış olsa da Yahudilikte bu konuyla alakalı farklı anlayış vardır. Yahudilikte; İsrail kavmi ahdi ihlal etseler dahi Tanrı ile yapılan ahit sonsuzluk özelliği taşıdığından dolayı onların bu vasfı sonsuza kadar geçerlidir ve Yahudiler bu sonsuz ahdin muhataplarıdır. Bu nedenle bu ayetteki üstünlük; Yahudilere göre onların seçilmiş millet oldukları için verilmiş bir üstünlüktür ve sonsuza kadar geçerlidir (Tesniye 4: 25-31, II. Krallar 13: 23). Ayete baktığımızda seçilmişlik algısı olarak; Yahudiler kendilerinin Tanrı tarafından özel bir kişiliğe büründürdüklerini iddia etmektedirler (Bakara, 2: 88)

Mûsâ'ya kırk gece için söz vermiştik. Mûsâ gittikten sonra siz, haksızlık ederek buzağıyı (tanrı) edindiniz ve zalimlerden oldunuz.

(Bakara, 2: 51)

Bu ayette; İsrailoğulları'nın Mısır'dan kurtulmalarını, oradan çıktıktan sonra yaptıklarını anlatılmaktadır. İsrailoğulları; peygamberleri Hz. Musa'nın Tur'a gidişinden istifade ederek buzağıya tapınmaya başlamışlardır. Oysa Hz. Musa onları, kendilerine sürekli olarak en kötü işkenceleri uygulayan Firavunun ailesinden Allah'ın yardımıyla kurtarmıştı. Allah; onlara zalimlerden oldunuz diyerek buzağıya tapma tutumlarını nitelendirmektedir. Oysa Allah buzağıları kutsal sayan kimselerden onları kurtarmıştı (Kutup, 2001: 109-110).

Yahudilerin buzağıya tapma hadisesini açıklamadan önce; Yahudilerin Mısır'da bulunma süreçlerinden bahsedecek olursak; Hz. Yakub'un peygamber olarak görevlendirildiği Kenan topraklarında kıtlık yaşanmaktaydı. Mısır'da erzak bulunduğunu haber alan Yakub, oğullarını Mısır'a gönderdi. Bunlar, Mısır'da Hz. Yusuf ile karşılaştılar⁷. Bunun üzerine Yusuf, babasına Mısır'a gelmesi için haber gönderdi ve Hz. Yakub kabilesini de alarak Mısır'a gitti. Mısır'da Firavun'un maliye nazırı olan Yusuf'un ölümünden sonra işler değişti ve başa geçen yeni firavun İsrailoğulları'nın hızla çoğalmasını ve Mısır'a hâkim olabileme ihtimalini düşünerek İsrailoğulları'nı tehlikeli bulmuş ve onları köleleştirmişti. İsrailoğulları Mısır'da iki yüz on sene (Tevrat' göre⁸ dört yüz otuz sene) köle olarak kaldılar (Adam, 2015: 68).

Mısır halkının dini; putperest bir dindi. İsrailoğulları'ndan bir kısmı Mısır'da yaşadıkları süre içerisinde putperestlikten etkilenmişti ve onların bazı adetlerini benimsemişlerdi. İsrailoğulları'ndan bazılarının bu eğilimi Hz. Musa ile göç ederken putperest bir kavimle karşılaştıklarında kendisini daha belirgin olarak gösterdi ve Hz. Musa'dan kendilerine put yapmasını istediler (A'raf, 7: 138) Hz. Musa Tur dağına gittiğinde kavminin başına kardeşi Harun'u bıraktı. İsrailoğulları Hz. Musa'nın kavimden ayrılmasını fırsat bilerek, Harun'un tüm uyarılarına rağmen, Hz. Musa dönünceye kadar, yaptıkları puta tapacaklarını söyleyerek Mısırlıların inanışlarında olduğu gibi ellerindeki bütün

⁷ Yusuf kıssası için bkz: Kurtça Yaman, 'Kur'an Kıssalarında Toplum Özellikleri', Yüksek Lisans Tezi, Samsun, 2016, syf 48.

⁸ ' İsraililer Mısır'da dört yüz otuz yıl yaşadı. Dört yüz otuz yılın sonuncu günü Rabbin halkı ordular halinde Mısır'ı terk etti.' Çıkış, 12: 40-41)

altınlarla buzağı şeklinde bir put yaptılar ve onu ilah edindiler. Göstermiş oldukları bu tutum İsrailoğulları'nın, imanı tam olarak kavrayamadıklarını ve onların maddeci bir zihniyette olduklarını göstermektedir. Onların Allah'ı açıkça görmek istemeleri (Bakara, 2: 55) ve görmedikleri sürece Hz.Musa'ya inanmayacaklarını söylemelerinin temelinde bu düşünceleri vardır.

Yahudilerin iki yüz on sene Mısır'da köle olarak yaşamaları, onların benliklerine sirayet etmiş ve köle zihniyetinden çıkamadıklarından dolayı, köleleşmiş ruhları onların somut akla dayalı imanlarını depreştirmiştir. Somut bir tanrı inancı, köleleşmiş bir ruhun yansımasıdır. Yahudilerin, peygamberleri başlarında olmadığı kırk gün içinde bir olan Allah'a inanmayı bırakıp putperestliğe bu kadar hızlı dönüş yapmalarında; onların inançlarındaki samimiyetsizlik kadar imanlarının ne kadar somut kavramlar üzerine geliştiğini de göstermektedir. Bu durum aynı zamanda grup kimliklerinin aynılaştığına ve bilinçlerinin benzeştigiğine işaret etmektedir.

Sosyolojik olarak bakıldığında; İsrailoğulları'nın, inanmaları için somut bir Tanrı'ya ihtiyaç duymalarını, A.Comte'un üç hal kanununda açıklayabiliriz. Comte' un üç hal kanunu; Teolojik, Metafizik ve Pozitivist Evrelerden oluşur. Bu bağlamda bakıldığında İsrailoğulları teolojik evrenin özelliklerini gösterir. Comte göre; bu evredeki insanların inançları; tamamen somut semboller etrafında oluşur. Hz. Musa'nın göstermiş olduğu mucizelere bakıldığında da hepsi somut özellik taşır. Çünkü İsrailoğulları'nın geninde aklına düşen soyut şeyleri putlaştırma özelliği vardır.

Yahudiler, Mısır'dan çıktıktan sonra göç ederken buzağı şeklinde put yapıp ilah edinmeleri ve Allah'ın birliğine yapmış oldukları bu ihanetten sonra cezalandırılarak kırk yıl boyunca çölde yaşamaya mahkûm edilmiştir (Maide, 5: 26). Çölde geçirilen kırk yıllık süre Yahudi geleneğinde İsrailoğulları'nın kutsal topluluk olma yolunda eğitime ve dini etnik bir topluluk haline gelme süreci olarak yorumlanmıştır (Gürkan, 2013: 189). Hz. Musa'nın Yahudileri çölde kırk yıl tutma sebebi ise; onların köle zihniyetinden kurtulması ve yeni bir neslin gelmesini beklemesidir. İnsanlık tarihini ve toplumları bir canlı gibi doğup, büyüüp ve ölen gibi düşünen İbn Haldun'un neseb asabiyeti de bu görüşü doğrular mahiyettedir. İbn Haldun'a göre; bir neslin ortalama değişimi kırk yıl sürmektedir (Güngör, 2016).

Bunun yanı sıra Yahudilerin bir şeye inanmaları için somut gerçeklik arama yönündeki eğilimleri Kur'ân'ın birçok yerinde bildirilmiştir (Yunus, 10: 88). Yine İsrailoğulları'nın, Allah'a inanmaları için Hz. Musa'dan Allah'ı açık bir şekilde göstermesini

(Bakara, 2: 55) ve Hz. Musa'dan, tapmaları için bir put yapmasını istemeleri (A'raf, 7: 138) onların ilkel görsel akla dayalı imanlarının olduğunu göstermektedir.

Örneğin; Yahudiler için mabedleri, bir ibadet işlevini yerine getirmekten ziyade Tanrı'nın varlığının somut olarak hissedilmesi açısından önemlidir. Aydın'a göre; Yahudiler için sünnet ameliyesinin amacı; bu dünyada yaşayan her İbrani erkeğinin Tanrı'yla olan maddesel bir bağlantıyı, ruhunda ve bedeninde duyumsaması, aidiyetini yaşamasıdır (Aydın, 2015: 107).

Mısır'daki kölelikten kurtulup, göç etmeye başlayan İsrailoğulları kavminin Hz. Musa'nın yokluğunda buzağı şeklinde bir put yapıp ilahlaştırma sürecinde kitle psikolojisine girdiklerini söyleyebiliriz. Genel olarak bakıldığında kitleyi meydana getiren bireyler kim olursa olsun; yaşama biçimleri, karakterleri veya zekâları farklı olsa da kalabalık haline gelmiş olmaları onlara bir nevi kolektif ruh aşılama sürecidir. Aşılama bu ruh onları tek başlarına olduklarından çok daha farklı hissettirir, düşündürür ve yaptırır (Le Bon, 1997: 27).

İsrailoğulları kavminin içerisinde olan Samiri adındaki kişi kavmin ileri gelenlerinden ve kendisinin diğer herkesten çok daha akıllı ve ileri görüşlü olduğuna inanmaktaydı. Onun bu inancı; Hz. Musa'nın yokluğunda lider olma psikolojisi içine girmesine neden olmuştur. Lider konumunda olan Samiri kavme öncülük yapmış kavimdeki diğer bireyler ise Samirinin yapmış olduğu telkinler neticesinde kitle psikolojine girerek, onun put yapma fikrini sorgulamadan kabul etmiştir.

Yahudilerin kendilerini 'imtiyazlı millet' olarak tarif etmelerinin bir yansıması olan seçilmişlik inançları onların grup aidiyetlerini ve grup birliğini güçlendirmiştir. Bakara Suresinde; Yahudilerin grup aidiyetlerini yansıtan, tipik davranışlarını, sözlerini öne çıkaran birçok ayet bulunmaktadır. Örneğin;

Sayıli birkaç gün dışında bize ateş dokunmayacak' dediler. De ki: (Bu hususta) Allah katında söz mü aldınız; -böyleyse Allah sözünden dönmeyecektir- yoksa Allah hakkında bilmediğiniz şeyleri mi söylüyorsunuz?

(Bakara, 2: 80)

Ayetin nuzül sebebine bakmak, bağlamın daha iyi anlaşılmasında faydalı olacaktır. Tefsirlerde yer alan bazı rivayetlerde, Yahudilerin cehennemde kalacaklarını iddia ettikleri

“sayılı birkaç gün” hakkında farklı bilgiler verilmiştir. Bir rivayete göre Hz. Peygamber yahudilere “Cehennem ehli kimdir? ” diye sormuş; onlar da “Biziz; fakat bizden sonra yerimize siz gireceksiniz” demişler; Hz. Peygamber de “Yalan söylüyorsunuz! Çok iyi biliyorsunuz ki biz sizin yerinizi almayacağız” buyurmuş; daha sonra konumuz olan ayet inmiştir (Karaman vd. 2012: 148)

Mevdudi'ye göre; Yahudi halkı ve âlimleri arasında, yanlış inançları ve kötü amellerine rağmen sadece, Yahudi oldukları için cehenneme atılmayacakları konusunda yaygın bir inanç vardı. Kendilerinin hiçbir azaba uğramayacaklarına ve azaba uğrasalar bile bunun sadece birkaç gün süreğine ve hatta sonra cennete gönderileceklerine inanıyorlardı (Mevdudi, 2013: 86). Yahudilerin azaba muhatap olmayacaklarına dair inançlarının arka planında ise, Eski Ahid inancında İsrail kavminin sürekli olarak ahdi ihlal etmelerine rağmen, Tanrı'nın kendi seçilmiş kavmini tamamen yok etmemesi ve ahde vefa göstermesi vardır. Buna göre, Yahudi inancında Musa şeriatına uymak suretiyle ahde sadık kalan bir grubun her devirde İsrail içerisinde mevcut olduğu ve onların hatrına Tanrı ile İsrail arasındaki ahdin sonsuza dek devam edeceği görüşü yer almaktadır. Dolayısıyla Yahudilere göre, sınırlı bir grup, yani sözlü ve fiili olarak Yahudi ahbine bağlılıklarını ve temel yahudi öğretisini reddedenler azaba uğrayacaklar, cehennemde günahlarından arandıktan sonra cennete gireceklerdir (Tosefta-Sanh, 12: 4). Yahudilerin inançlarına göre cehennem arınma yeridir dolayısıyla sürekli azaba muhatap olmaları söz konusu değildir. Yahudilerin bu inancı; kendilerini imtiyazlı millet görmelerinin bir yansımasıdır. Yahudilere göre bu seçilmişlik nesebe bağlıdır. Kendilerini başta Hz. Musa olmak üzere, tüm İbrani peygamberlerinin ve İsrailoğulları'nın neseben İshak ve Yakub yoluyla bağlı bulunduğu ve seçilmişliğin başlangıç noktası kabul edilen İbrahim'in gerçek ve tek varisleri olduklarını iddia etmektedirler⁹ (Gürkan, 2005: 110- 111).

Yahudiler "Kalplerimiz muhafazalıdır! " dediler. Aksine, inkârları sebebiyle Allah onlara lânet etmiştir; o yüzden çok az inanırlar.

(Bakara, 2: 88)

Ayetin nuzül sebebine baktığımızda; Medine Yahudileri Hz. Muhammed'in davetlerini kabul etmiyorlardı. Yahudiler;

⁹ ‘Seni kutsayanları kutsayacağım. Seni lanetleyeni lanetleyeceğim. Yeryüzündeki halkların hepsi. Senin aracılığınla kutsanacak’(Tekvin 12:2) Ancak Tanrı İbrahim'e, «Oğlunla cariye için üzülme» dedi, «Sara ne derse, onu yap. Çünkü senin soyun İshakla sürecektir.(Tekvin 21:12)

"Kalplerimiz muhafazalıdır! " derken şöyle demek istiyorlardı: "Biz imanımızda öylesine sabit ve inançlıyız ki, aksine söylenen hiçbir şeyden etkilenmeyeceğiz. " Onlar, bu tür katı bir tutumun, imanlarındaki sebatlarının bir işareti, bunedenle de bir fazilet olduğuna inanırlar. Gerçekte, onların aksini ispatlayan güçlü deliller olduğu halde, kendi geleneksel âdet ve inançlarına bağlı kalmışlardır (Mevdudi, 2013: 87).

İsrailoğulları'nın Tanrı'nın kutsal kavmi olarak seçilmişliği şeklindeki Tevrat inancına dayanan seçilmişlik doktrini Yahudilerde merkezi bir yer tutmaktadır (Gürkan, 2005: 25). Yahudilerin inançlarında ve imanlarında sabit olmaları ve gelen davetlere karşı kulak tıkamaları, kendilerini dışarıda kalmış diğer gruplara göre daha üstün ve hatasız görmelerinden dolayıdır. Çünkü Yahudilere göre son peygamber Hz. Musa' dır ve onun öğretileri mutlak olarak doğrudur ve Hz.Musa'dan sonra gelen tüm peygamberler ilahi kaynaklı değildir. Özellikle vahye dayalı dini gruplarda grup içindeki bu tutum daha da güçlüdür.

Bunun yanı sıra Yahudilikte, İslam'da olduğu gibi iki şer'i kaynak vardır. Bunlardan birisi, Tanrı'nın Hz. Musa'ya Sina Dağı'nda verdiğine inandıkları yazılı kanun olan Tevrat, diğeri ise sözlü kanundur. Yahudilerin sözlü kaynakları (Mişna, Talmud, Midrash) onların geleneklerini oluşturur. Sözlü gelenekleri adeta onların seçilmişliklerinin pekiştirilmiş teolojik kaynakları hükmündedir, kurallı ve bağlayıcıdır. Yahudilere göre Sözlü gelenek, Musa'ya Sina Dağından verilen yazılı kanunun bir yorumudur ve ilahi kaynaklıdır. Geleneğin gayesi ise Tevrat'ı korumaktır. Yahudi geleneğine göre ise; sözlü kanunda yer alan hükümler ve kurallara, bilinene aykırı olsa bile itiraz edilemez (Adam, 1992: 45-47).

Dolayısıyla Yahudi sözlü geleneğinin, Tevrat kadar bağlayıcı özelliği vardır. Ayette de belirtildiği gibi Yahudiler, kendi inançlarının dışında gelen tüm davetleri, mucizeleri akıllarına yatsa bile kabul etmezler ve kendi inançlarının doğru ve değişmez olduğunu kabul ederler. Bu durum Yahudilerin kendi gruplarına olan bağlılığını güçlendirir.

Kendilerine, "Allah'ın indirdiğine iman edin" denilince, "Biz sadece bize indirilene inanırız" derler ve ondan başkasını inkâr ederler. Hâlbuki o Kur'an, kendi ellerinde bulunan Tevrat'ı doğrulayıcı olarak gelmiş hak kitaptır. (Resulüm!) Onlara, "Şayet siz gerçekten inanıyor idiyse daha önce Allah'ın peygamberlerini neden öldürüyordunuz? " deyiver.

(Bakara, 2: 91)

Bakara Suresinin 91. ayetinde; “ Muhammed’e indirilene inanın” yerine “Allah’ın indirdiğine inanın” şeklindeki ifade, vahyin kime indirildiğinden daha çok kimin tarafından indirildiğinin önemine işaret etmektedir. Oysa Yahudiler “Biz sadece bize indirilene inanırız” demekle, seçilmişlik inançlarının altında yatan ırkçı tutumlarını, ilâhî vahyin de üstünde tuttuklarını ortaya koymuşlardır. Kur’ân-ı Kerim, Tevrat’tan sonra indirilen hak bir kitap olduğu ve esasen asıl Tevrat’taki ezeli ebedî değişmez gerçekleri de onayladığı halde Yahudiler kendi dinlerinde kararlı olduklarını ileri sürerek onu inkâr etmişlerdir. Yahudilerin ayette geçen ‘sadece bize indirilene inanırız’ şeklindeki ifadeleri grup aidiyetlerini yansıtan tipik biz sözdür.

İsrailoğulları'nın seçilmişlik inançlarının altında yatan ırkçı tutumları onların, İsmailoğulları'ndan Hz. Muhammed aracılığıyla kendilerine ulaştığı için Hakk'a karşı çıkmalarına neden olmuştur. Onlar peygamberin kendi ırklarından olmasını istiyorlardı. Bu nedenle, kendilerinden daha aşağı gördükleri bir ırktan peygamber çıkınca, O' nu kabul etmediler (Mevdudi, 2013: 88).

H. Muhammed’in, Yahudileri Allah’ın indirdiğine davet ettiğinde, onların bu daveti geri çevirmesinin ve İslam dinine girmeyi reddetmelerinin bir diğer sebebi de; kendi peygamberlerinin öğretilerine yeterli oranda sahip oldukları ve peygamberlerinin şeriatlerine ve öğütlerine bağlılıklarını sürdürdükleri gerekçesine dayanmalarındır. Yahudilerin bu tutumunu; kendi gruplarını gözlerinde büyütmeleri ve grup içerisindeki kapalılıkları çerçevesinde açıklayabiliriz. Yahudiler kendi gruplarını ve gruplarının karizmatik lideri olarak gördükleri peygamberlerinin öğretilerini tek gerçek olarak görmelerinin sonucunda dışarıdan gelen uyarılara kulak asmazlar ve kendi öğretilerinin doğruluğunu eleştirmek yerine, ne kadar doğru bir yolda olduklarına inanmaya ve birbirlerini inandırmaya çalışırlar. Bu sebepten dolayı 91. ayette de belirtildiği gibi, sadece kendilerine indirilenlere inandıklarını ifade etmişlerdir. Yahudilerin bu tutumu onların kendi gruplarına olan bağlılıklarını da gözler önüne sermiştir.

Onlar “Yahudilerden ve hristiyanlardan başka hiç kimse Cennet’e giremeyecek” dediler. Bu onların hüsnükuruntusudur. De ki; “Eğer dediğiniz gibi ise delilinizi getirin”.

(Bakara, 2: 111)

Yahudilerin seçilmişlik algılarıyla bağlantılı olarak ayete baktığımızda Bakara 111’de tipik Yahudi grup aidiyetinin

yansımasını görebiliriz. Bu ayette; Yine Yahudilerin 'Biz Allah'ın oğulları ve sevgilileriyiz, biz nasıl olsa bağışlanacağız, cenneti diğer insanlar için değil de yalnızca kendileri için olduğu (Bakara, 2: 94) şeklindeki ifadeleri bunun bir yansımasıdır.

Ayetin nüzul sebebi ve içeriğine baktığımızda; Yahudilerin ve Hristiyanların sadece Müslümanlara yönelik değil, kendi aralarında da sürekli bir çekişme halinde olduklarını görmekteyiz. Ayette, bu iki din mensuplarının karşılıklı olarak birbirini tanımadıkları ve karşılıklı olarak birbirlerinin dinini bâtıl ve hükümsüz olarak nitelendirdikleri bildirilmektedir.

Yahudiler; kendi ırklarından başkasının cennete giremeyeceğini ve ebedi mutluluğu yakalayamayacaklarına inanırlar. Bu anlayışlarının temelinde de yine onların imtiyazlı bir millet oldukları inancı yatmaktadır. Yahudilerin temel inançlarında 7 esas bulunmaktadır¹⁰ ve bu yedi esasa inanıp yerine getirenler ebedi kurtuluşa ereceklerdir (Adam, 1997: 336). Yahudilerin kendilerinden başka bir dine mensup olanların (ayet bağlamına göre Hristiyanların) cennete giremeyecekleri düşüncesi buradan kaynaklanmaktadır. Hristiyanlar; bu yedi esası yerine getirmediklerin dolayı cennete ve ebedi kurtuluşa eremezler. Yine Yahudiler; Hristiyan ahlakını gelişmiş olarak görmezler ve az gelişmiş ilahi ve beşeri sevgiye sahip olduklarından dolayı onları ilahi kurtuluşa layık görmezler. Yahudilerin bu tutumu, kendi gruplarını seçilmiş ve ayrıcalık tanınmış olarak görmelerinden kaynaklanmaktadır.

Yoksa siz İbrâhim, İsmâil, İshak, Yaküb ve torunların yahudi yahut hristiyan olduklarını mı söylüyorsunuz? " De ki: Siz mi daha iyi bilirsiniz, yoksa Allah mı? " Allah katından gelmiş olup kendinde bulunan bir tanıklığı (bilgiyi insanlardan) gizleyen daha zalim kim vardır? Allah yaptıklarınızdan habersiz değildir.

(Bakara, 2: 140)

Yahudiler, kendilerinin Müslümanlardan daha üstün ve seçkin oldukları şeklindeki inanışlarını kanıtlamak veya güçlendirmek için İbrâhim, İsmâil, İshak, Yakub ile onun soyundan gelenlerin de kendileri gibi Yahudi olduklarını söylüyorlardı. Tarihsel olarak bakıldığında; Tevrat, Hz. İbrahim'den sonra indirilmiş; Yahudilik, Hz. İbrahim'den asırlarca sonra

¹⁰ 7 Esas: Putpereslikten kaçınmak, küfürden kaçınmak, zinadan kaçınmak, adaleti sağlayacak adalet kurumlarını oluşturmak, kan dökmek, hırsızlık yapmamak, canlı hayvandan et koparıp yememek. (Tekvin 9.bab)

ortaya çıkmıştır. Nitekim Yahudi kelimesi, Hz. Yakub' un on iki oğlundan dördüncüsü olan Yahuda' nın ismine nisbetle türetilmişti ve başlangıçta bir dinin adı olmayıp Yahuda bölgesinde yaşayanları ifade eden bir kabile veya boy ismi idi. Ancak Hz. Mûsâ' dan en az yedi yüzyıl sonradır ki, İsrâil soyuna aynı zamanda Yahudi, bunların dini inançlarına da Yahudilik denilmiştir. Bu sebeple âyette anılan peygamberlere ne dinî ne de ırkî anlamda yahudi demek mümkün değildir (Kahraman vd, 2012: 223).

Tevrat ve Yahudi sözlü geleneğine göre ise; İbrahim, Tanrı'ya inanan ve onun emirlerine itaat eden ve aynı zamanda ilk peygamber olarak nitelendirilen kişi olmakla beraber, Hz.İbrahim'in Yahudilik açısından taşıdığı önem, soyundan büyük bir millet yapmak üzere Tanrı tarafından seçilen ilk İbrani atası olmasıdır. Dolayısıyla, İsrailoğulları'nın seçilmişliği, Hz.İbrahim şahsında ortaya çıkmıştır. Tekvin kitabına göre, İbrahim'in nesebinin İshak ile devam edeceği ve tek meşru varisin o olacağı Tanrı tarafından İbrahim'e bildirilmiştir¹¹. Tarihsel olarak bakıldığında İshak'ın annesi olan Sare'de İbrahim ile aynı soydandır. Yahudi geleneğindeki seçilmişlik inancı, sadece İbrahim'den değil, İbrahim ve Sare' den olan soyun seçilmesi şeklinde ortaya konulmaktadır. Nesep olarak İbrahim-İshak-Yakub çizgisini ön plana çıkaran bu anlayış, İsrailoğulları'nın seçilmişliğini ve bu seçilmişliğin değişmezliğini haklı çıkarma çabasının bir sonucudur (Gürkan, 2005: 36- 40). Dolayısıyla bu durum ayette, Yahudilerin; İbrahim, İshak ve Yakub'un Yahudi olduğu yönündeki düşüncelerinin temelini oluşturmaktadır. Onlara göre tıpkı Hz. İbrahim'de olduğu gibi İshak ve Yakub'ta Yahudidir ve seçilmiş bir kavmin mensuplarıdır.

Yahudilerin; İbrahim, İshak ve Yakub ve torunlarının Yahudi olduğunu iddia etmelerinin bir diğer sebebi de; kendilerinin ırklarını kurtaracak milli bir lider aramalarından kaynaklanmaktadır. Çünkü Yahudiler, tüm İbrani peygamberlerinin ve İsrailoğulları'nın, Yakub ve İshak yoluyla seçilmişliğin varisleri olduklarını iddia etmektedirler. Yahudi inancına göre; Yahudileri, başkalarının boyunduruğundan kurtarıp dini ve siyasi bağımsızlık kazanmalarını ve eski ihtişamlı günlerini yeniden getirecek bir mesih beklentileri vardır. Onların bu beklentisi; kendilerini kurtaracak, kendi soylarından gelen milli bir lider arama gereksinimi hissettirmiştir. Hz.Muhammed'e düşmanlık beslemelerinin bir sebebi de budur. Yeni gönderilen

¹¹ ...Sonra Tanrı'ya, «Keşke İsmaili mirasçım kabul etseydin!» dedi. Tanrı, «Hayır. Ama karın Sara sana bir oğul doğuracak, adını İshakç koyacaksın» dedi, «Onunla ve soyuyla antlaşmamı sonsuza dek sürdüreceğim.» (Tekvin 17: 18-19)

peygamberin İshak oğullarından değilde İsmailoğullarından geldiği için Yahudiler ilk inkâr edenlerden olmuşlardır.

Onlara, " Allah'ın indirdiğine uyun" denildiğinde, "Hayır, atalarımızdan gördüğümüze uyarız" dediler. Ya atalarının akli bir şeye ermemiş, doğru yolu bulamamışlarsa!

(Bakara, 2: 170)

Bu ayete muhatap olan kimseler, ister İslamiyet'e ve onun ilke ve kanunlarını ondan almaya davet edilip, İslam'ın kabul etmediği Cahiliye adetlerini terk etmeleri istendiğinde bu sözü tekrar edip duran müşrikler, isterse atalarından kendilerine miras kalan dini törenlere sıkı sıkıya bağlanıp yeni dini kabul etmeyen Yahudiler olsun, her iki grup içinde geçerlidir. Ayet, bu kimselerin taklit ve körü körüne bağlanmalarını ifade eden bir tablo çizmektedir (Kutup, 2001: 252). Konu bağlamında Yahudilerin eleştirisiz ve sorgulayıcı olmayan bir yaklaşımla atalarının dinene bağlı olma durumları, onların grup aidiyetlerini yansıtan tipik davranışlarıdır.

Bir gruba aidiyet hisseden grup üyelerinin tutumları; grubun kurallarını, değerlerini ve inançlarını yansıtmaya eğilimi gösterir. Grubun koymuş olduğu kurallar grup üyelerinin, hem nasıl hareket etmeleri gerektiğini, hem de nasıl düşünmeleri gerektiğini belirler ve hem grup üyelerinin sergileyeceği davranışlarda hem de gösterecekleri tutumlarda etkili olması sebebiyle merkezi bir önem taşır (İnceoğlu, 2000: 112). Genel olarak grup içindeki uyma davranışları, bireylerin benzer davranışlar sergilemesini sağlar ve bu durumda grup içerisinde bir düzeni ve birlikteliği meydana getirir. Dolayısıyla grup içerisindeki kurallar; grubun kimliğinin belirlenmesinde önemli bir işleve sahiptir. Bireyin, grubun belirlediği kurallara uyma derecesi, gruba kurduğu aidiyet ilişkisiyle de doğrudan etkilidir. Grup aidiyetinin en etkili yönü, önemsenen ve değer verilen bir grubun içinde olma ve bireyin ait olduğu gruptan gurur duyma duygularının tamamını içermektedir.

Dolayısıyla; Yahudilerin İslamiyet'e davet edildiklerinde "Hayır, atalarımızdan gördüğümüze uyarız" demelerindeki temelinde, onların mensup olduğu kavmin Tanrı tarafından seçilmesi ve Tanrı'nın İbrani atalarına olan karşılıksız sevgisi bulunmaktadır. (Tesniye, 4: 37; 7: 8; 9: 5-7). Yahudilerin, Tanrı tarafından önemsenmelerinin bir yansıması olarak imtiyazlı kavim olmaları, seçilmişliğin başlangıcı konumunda olan Hz.İbrahim ve diğer atalarına olan bağlılıklarını ve kendi Yahudi

grubu içerisindeki aidiyetlerini pekiştirmiştir. Yahudilerin atalarından gördüğü şeylere uyma konusundaki ısrarlarının sebeplerinden biri de budur.

Genel olarak Kur'ân; Yahudilerin bu dışlayıcı iddialarına ve Allah'ın hidayetini sahiplenme isteklerine verdiği cevap ise çok açık ve kesindir: Hidayet, belli bir toplumun malı değildir. O sadece, Allah'a ve iyi insanlara aittir. Hiç bir toplum, seçkin olduğunu ve yegâne hidayete kendilerinin erdirildiğini ileri süremez. Kur'an'ın bu konudaki ayetlerinin hepsi seçkinlik fikrine karşıdır ki bu karşıtlık yine Bakara Suresinin 213. ayetinde verilmiştir (Rahman, 1994: 166).

Seçilmiş Etnik Topluluk Algısı

Etnik kimlik; belli bir grup üyelerinin kendilerini, diğer grup üyelerinden ayıran aidiyet duygusudur. Bu duygu, topluluk üyelerini 'biz'in mensubu haline getirerek, 'onlar'dan farklılıklarını ortaya koyup, kendi içlerinde bütünleşmeleridir. Yahudilik¹², bir dinin ismi olduğu gibi bir milletinde adıdır. Dolayısıyla Yahudilik; dini grup olmasının yanı sıra bir etnik gruptur.

Bu durum Yahudiliğin, birden fazla kanaldan beslenmesine yol açmaktadır. Bu ise; Yahudi grup içerisindeki dayanışmayı daha da güçlendirmektedir. Giddens'e göre, etnik grupların üyeleri kendilerini toplumdaki diğer gruplardan, kültürel açıdan farklı görür, karşılığında da diğer gruplar tarafından farklı görünürler. Etniklik bireyin ve grubun kimliği için önemlidir. Geçmişle süreklilik için bir bağ oluşturur ve kültürel geleneklerin uygulanmasıyla canlı tutulur (Giddens,2013:535).

İbn Haldun Mukaddime'de üç farklı dayanışmadan bahsetmektedir. Bu dayanışmaların birisi de soy dayanışmasıdır ki bu kavram karşılığında İbn Haldun *asabiyye* terimini kullanmıştır. İbn Haldun'a göre; soy dayanışması soy birlikteliğinden kaynaklanmaktadır. Aynı soydan gelen insanlar birbirine çok bağlı olur, birbirini koruma ve savunma coşkusu gösterir (Uygun, 2008: 40-41). Yahudilikte temel esas olan seçilmişlik inancı, aralarındaki soy dayanışmasını da beraberinde getirmiştir. Örneğin, Yahudi ahlakının en belirgin özelliklerinden

¹² Yahudilik; üç ilahi kaynaklı dinden biri ve kronolojik olarak en eskisidir. Hristiyanların dinine Hritiyanlık adını Hz.İsa vermediği gibi, Yahudilerin dinine de Yahudilik adı Hz.Musa tarafından verilmemiştir. Yahudi halkının inancı anlamında Yahudilik adı, Hz.Musa'dan çok sonra verilmiştir. Yahudilerin dini Yahudi adını almadan önce, kavmin adına bağlı olarak 'İbranilerin dini' veya 'İsrailoğullarının dini' olarak adlandırılıyordu. M.Ö.538'de Babil Esareti sona erip Yahudiler Filistin topraklarına döndüklerinde, Yahuda adı verilen bölgede yaşayanlar, çoğunluk itibarıyla Yahuda kabilesine mensuptu ve Ezra ile kutsal kitaplarına kavuşan bu halkın dinine, halkın adına bağlı olarak, Yahudilerin dini anlamında *Yahudilik* adı verilmiştir.(Harman,2013:129)

birisi, bir Yahudinin yapacağı iyiliğin, kendi milletiyle sınırlı olmasıdır.¹³Bu ise, Yahudilerde olan soy birlikteliğinin, etnik aidiyetin bir yansımasıdır.

Yahudi olabilmek için, Yahudi bir anne-babadan (öncelikle anneden) dünyaya gelmek gerekmektedir. Yahudiliğin anneden geçen bir yanı olması da etnik bir din olmasına yol açmıştır. Etniklik anlayışının temellendirildiği teolojik çerçeve ise seçilmiş millet kavramıdır. Yahudi geleneği seçilmişlik anlayışını, Hz.İbrahim ve Tanrı arasında yapılan ahide dayandırsa da asıl ortaya çıkışı 1.Diasporadan sonradır (Demirci,2016: 21). Babil sürgününden sonra milli bir din haline getirilmiş olan Yahudilik, bir ırka tahsis edilmesi bakımından diğer ilahi dinlerden ayrılmaktadır. Yahudiler, Tevrat'a dayanarak kendilerini diğer milletler arasında seçilmiş bir kavim olarak görmektedirler. Kendilerini seçilmiş olarak nitelemelerinin nedeni ise Allah'ın Sina Dağı'nda bu kavmi muhattap aldığı ve Tevrat'ı Musa'nın şahsında sadece kendilerine gönderdiğine olan inançtır (Aydın, 2016: 129). Yahudilerin kendilerini seçilmiş ırk olarak adlandırmalarındaki temel isteklendirme, kendilerinin Allah'ın beğenmiş olduğu¹⁴ bir millet olduklarına inanmalarıdır. Allah'ın sevgili milleti Yahudi milleti olduğundan, Yahudilerin ruhu Allah'tan bir parçadır, dinleri kendilerine mahsustur ve başkalarına kapalıdır (Hoca, 1990: 307)

¹³ "Yabancıya faizle ödünç verebilirsin fakat kardeşine faizle ödünç vermeyeceksin."Kitabı Mukaddes,Eski Ahit,Yeni Ahit,Tekvin,Kıtab-ı Mukaddes Şirketi,İstanbul.,Eski Ahit,Tesniye,23/20; "Yabancıyı sıkıştırabilirsin,fakat kardeşinde olan her şeyini elin ibra edecektir."Eski Ahit,Tesniye 15/3,Levililer,25,39,43-45.

¹⁴ "Siz (Yahudiler)Allah'ın oğullarıdır... Rab, yeryüzünde olan bütün kavimlerden üstün olarak, kendisine has bir kavim olmak üzere sizi seçti." (Tevrat, Tesniye, Bap 24: 20)

SONUÇ

Bakara Suresi iki yüz seksen altı ayetten oluşur ve surenin büyük bir kısmı Yahudilerle ilgilidir. Kur'an'da Bakara Suresi dışında birçok surede de Yahudiler ile ilgili kısımlar bulunmaktadır.

Yahudiler kendilerine özel geleneklere, dini anlayışlara sahip olan bir millettir. Tanrı'nın Hz.Musa ile yapmış olduğu ahitten dolayı kendilerini seçilmiş bir millet olarak görürler. Bu algı; Yahudilerin tarih boyunca her türlü baskı ve zorlama karşısında dini ve milli kimliklerini korumalarında etkili olmuştur.

Tevratta; *'Siz Allah'ın oğullarısınız; Rab, yeryüzünde olan bütün kavimlerden üstün olarak, kendisine has bir kavim olmak üzere sizi seçti.'* (Tesniye 24: 20) ifadesi yer almaktadır. Buna bağlı olarak Yahudiler; kendilerinin seçilmiş bir kavim olduğuna inanırlar ve Tanrı tarafından özel bir kişiliğe büründürüldüklerini iddia ederler.

Yahudi grup dayanışmasının temelini oluşturan seçilmişlik inancı, Yahudileri tarih boyunca daima diğer milletlerden ayrı kılmış ve bu inanç; yahudi milletinin kendilerini, diğer milletlere göre daha üstün oldukları inancına götürmüştür. Yahudilerin tarih boyunca baskı ve dışlanmaya maruz kaldıklarını göz önünde bulundurduğumuzda, etnik duygularının ve birbirine olan bağlılıklarının zedelenmekten daha ziyade güçlendiğini söyleyebiliriz. Yahudilerin bu inancı, Yahudiliğin, etnik bir din olmasını beraberinde getirmiş, sonuç olarak grup içerisinde birbirine bağlı ve başka milletlere ve dinlere kapalı bir yapı haline gelmesiyle sonuçlanmıştır.

Kur'an'ı Kerim'de İsrailoğullarının seçilmişliğini ifade eden ayeti, Bakara Suresi 47.ayette görmek mümkündür. Bu ayetin meali şu şekildedir *'Ey İsrailoğulları! Size verdiğim nimetimi ve sizi âlemlere üstün kıldığımı hatırlayın.'* Burada İsrailoğullarının hangi açıdan seçilmiş olduklarını anlamak çok önemlidir. Her ne kadar Yahudiler, bu üstünlüğü irksal olarak anlamlandırsalarda İsrâil oğulları'nın; *cümle âleme üstün kılınması* nın sebebi, İslami kaynaklara göre; onların kendi dönemlerinde küfür ve dalâlet içinde yaşayan milletlere karşı ilâhî dini benimsemeleri, peygamberler atası olan Hz. İbrâhim'in soyundan gelmeleri ve içlerinden birçok peygamber çıkması sebebiyle kazandıkları

üstünlükleridir. Nitekim Kur'an'ı Kerim'in Hucurat Suresi'nin 13.ayetinde¹⁵ üstünlüğün ancak takva ile olacağı bildirilmiştir.

Yine Bakara Suresinin 170.ayetinde de belirtildiği gibi, Yahudilere, Allah'ın indirdiği dine ve bu dinin gereği olan hükümlere uymaları istendiğinde, Onların kendi atalarının dinine bağlı kalacaklarını söylemeleri de tipik bir grup aidiyetinin örneğidir. Çünkü kendisini bir gruba ait hisseden bireyin tutumları; grubun kurallarını, değerlerini ve inançlarını yansıtırma eğilimi göstermektedir.

Grup dayanışmasının tipik özdeşimleri bağlamında Bakara Suresinde Yahudi grup dayanışmasına ilişkin yapılan incelemelerin sonucundan çıkarılacak olan şey ise Yahudilerin; İlahi bir kaynağa atfettikleri seçilmişlik, ahit, mabed, kutsal toprak gibi birçok sembollerden oluşan bir dine mensup olmaları ve seçilmiş bir millet oldukları konusundaki algıları sebebiyle dinlerinin etnik bir kaynağının da bulunmasıdır. Hem dini hem ırksal bir yönü olan Yahudiliğe mensup bireyler arasındaki dayanışma ise beslendiği kaynakların fazlalığı sebebiyle güçlüdür.

---

¹⁵ *'Ey insanlar! Biz sizi bir erkekle bir kadından yarattık. Birbirinizi tanıyıp sâhib çıkmanız için milletlere, sülâlelere ayırdık. Şunu unutmayın ki ALLÂH'ın nazarında en değerli, en üstün olanınız, takvâda en ileri olandır. Muhakkak ki ALLÂH herşeyi bilir, her şeyden hakkıyla haberdârdır.'* (Hucurat 49: 13)

KAYNAKÇA

Kur'an-ı Kerim. (Bölümlerdeki Ayet Mealleri *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*' den Alınmıştır).

ADAM, Baki. (1992).Yahudilerde Din ve Gelenek Üstüne, Ankara, *İslami Araştırmalar Dergisi*, c.6, s.1,ss. 45-47

—.(1997).Yahudiliğin Hıristiyanlığa ve İslam'a Bakışı, *Ankara İlahiyat Fakültesi Dergisi*, c.37,ss. 336

—. (2015).*Dinler Tarihi: Yahudilik*, Ankara: Grafiker Yayınları.

AKPINAR, Ali. (2002).Günümüz İnsanın Kur'an'a Olan İhtiyacı, *Diyanet İlmî Dergisi*, c.38, s.3,ss,124-124.

ALKAN, Necati. (1999).Günümüzde ve Gelecekte Psikolojik Harekât, *Polis Bilimleri Dergisi*, c.1, s.3,ss 85-90.

ALTUNTAŞ, H, Şahin, M. (2008). *Kur'an'ı Kerim Meali*, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.

AYDIN, Mehmet. (2015).*Dinler Tarihine Giriş*, Ankara: Literatürk Yayınevi.

AYDIN, Nurullah.(2016).*Dünya'da ve Türkiye'de Dinler-İrklar-Diller*, İstanbul: Parola Yayınları.

BAYYİĞİT Mehmet. (2003).*Kur'an Sosyolojisi Üzerine Denemeler*, Ankara: Yediveren Yayınları.

BİLGİN, Nuri. (1999). *Kollektif Kimlik*, İstanbul: Sistem Yayıncılık.

CİNOĞLU, Hüseyin. (2013).*Kitle Psikolojisi*, Atatürk Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları, ss:9-10.

DEMİRCİ, Kürşat. (2016).*Yahudilik ve Dini Çoğulculuk*, İstanbul: Kitapevi Yayınları.

DURKHEİM, Emile. (1923).*Dini Hayatın İbtidai Şekilleri*,(Çev. H.Cahit Yalçın),İstanbul.

DURMUŞ, Zülfikar.(2003). Kur'an'ı Kerimde Sosyal Gruplar, *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, s,3,ss, 18.

GİDDENS, Anthony. (2013). *Sosyoloji*, (Çev. Cemal Güzel),İstanbul: Kırmızı Yayınları.

GÖLCÜK, Şerafettin.(2000).*Din ve Toplum*, İstanbul: Esra Yayınları.

GÜNAY, Ünver. (2001). *Din Sosyolojisi*, İstanbul: İnsan Yayınları.

GÜNGÖR, Özcan. (2007). Kur'an'da Sosyal Bütünleşme, *Diyanet İlmî Dergi*, s. 2, c.43. Ankara.

—. (2016a).*Din Psikolojisi Ders Notları* (Basılmamış), AYBÜ İslami İlimler Bölümü, Ankara.

—. (2016). *Toplumsal Değişme ve Din Ders Notları* (Basılmamış), AYBÜ İslami İlimler Bölümü, Ankara.

GÜRKAN, Salime Leyla (2013) Yahudilik, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c.43, ss,189,Ankara: TDV Yayınları.

—.(2005).Kur'an'a Göre Seçilmişlik Kavramı ve İsrailoğulları'nın Seçilmişliği Meselesi, İstanbul: *İslam Araştırmaları Dergisi*, s.13, ss.35-36.

İbn Haldun. (1982).*Mukaddime*, (Çev. Süleyman Uludağ), İstanbul: Dergâh Yayınları.

HARMAN, Ömer Faruk. (2013).*Yaşayan Dünya Dinleri*, Eskişehir: Açıköğretim Fakültesi Yayınları.

HOCA, Kemal. (1990).*Günümüz Din ve Fikir Hareketleri Ansiklopedisi*, İstanbul: Risale Yayınları.

HOGG, M, Vaughan, G. (2005).*Social Psychology*, (Çev. İ.Yıldız, A.Gelmez), Ankara: Ütopya Yayınevi.

İNCEOĞLU, Metin. (2000).*Tutum-Algı-İletişim*, 3.Baskı, Ankara: İmaj Yayıncılık.

KAĞITÇIBAŞI, Ç, Cemalcılar, Z.(2016).*Dünden Bugüne İnsan ve İnsanlar*, İstanbul: Evrim Yayınevi.

KARAMAN, H vd. (2012).*Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.

KIRCA, Celal. (2012). Kur'an ve Modern Bilim, *Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, s. 15, ss. 17.

KOŞTAŞ, Münir. (1987). *Sosyalleşme*, A.Ü.İ.F Dergisi, c.XXIX, Ankara.

KUTUP, Seyyid. (2001).*Fi Zilali'l Kur'an*, İstanbul: Hikmet Yayınları.

LE BON, Gustave. (1997). *Kitleler Psikolojisi*, Çev. Yunus Ender, İstanbul: Hayat Yayıncılık.

MEVDUDİ. (2013). *Tefhimu'l Kur'an*, Çev. Durmuş Bulgur, Ankara: Yediveren Kitap Yayınları.

ÖZTÜRK, Y. Nuri. (1993). *Kur'an'ın Temel Kavramları*, İstanbul: Yeni Boyut Yayınları.

RAHMAN, Fazlur. (1994). *Major Themes of The Qur'an*, Bibliotheca Islamica, Minneapolis.

SEYYAR, Ali. (2004). *Davranış Bilimleri Terimleri*, İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım.

SEZEN, Yümni. (1994). *İslam Sosyolojisine Giriş*, İstanbul: Turan Kültür Vakfı Yayıncılık

—. (2004). *İslam'ın Sosyolojik Yorumu*, İstanbul: İz Yayıncılık.

SİLAH, Mehmet. (2005). *Sosyal Psikoloji-Davranış Bilimi*, Ankara: Seçkin Yayınları.

ŞERİF, Muzaffer. (1985). *The Psychology of Social Norms*, (Çev. İsmail Sandıkçıoğlu), İstanbul: Alan Yayıncılık.

TASLAMAN, Caner. (2011). *Kur'ani-Bilimsel-Teoloji, Bilimsel-Kur'ani-Teoloji ve Kur'ani-Ahenksel-Teoloji:Astronomi*(http://www.canertaslamaman.com/wp-content/uploads/2011/10/caner_taslaman_makale_kuran_ve_bilim.pdf) (Erişim T.25.07.17)

TAZEGÜN, Yusuf. (2014). *Kuran'da Sosyal İlişkiler*, Ehl-i Beyt Âlimleri Derneği, (http://www.ehlibeytalimleri.com/kuran-da-sosyal-iliskiler_d7023.html) (Erişim T. 28.07.2017)

UYGUN, Oktay. (2008). *İbn Haldun'un Toplum ve Devlet Kuramı*, Ankara: Oniki Levha Yayıncılık.

YAMAN, Kurtca.(2016). *Kur'an Kıssalarında Toplum Özellikleri*, Yüksek Lisans Tezi: OMÜ, Samsun.

YAZIR, Elmalılı M. Hamdi. (2016). *Hak Dini Kur'an Dili*, c. 1, İstanbul: Hisar Yayınları.